

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

SLUKA ĐELOVIĆ
БЕОГРАД

Br. 18.

Dubrovnik 30 Septembra 1902.

God. I.

САУТАЈКИ.

Oj djevojko laka kroka!

Oj Cavtajko crnooka!

Ko ti dade oku sjaj,

Što u srce ogań lije,

Zaledene grudi grijе,

Stvarajući raj

Ondje, gdje je pustoš bila,

Nad kojom se do sad vila

Samо tuga, vaj? . . .

Ko ti dade svilnu kosu,

Ko ti lice bajem osu

I pruži ti moć,

Da pogledom sve osvajaš

Srca dižeš i obaraš,

Stvaraš dan il' noć

Onom, kom je tama skrila

Zv'jezdu sreće i ubila

Svaku već pomoć? . . .

Ko ti dade, vita jelo,

Medna usta, vedro čelo

Sa kog sunce sja?

Ko ti dade grlo tanko,

Ponosita Dubrovčanko,

Iz kog pjesma zna

S čela sjetu rastjerati,

Tužno srce razigrati

Sred naj većeg zla? . . .

Vile bile, vile htjele,

Sa neba te tu don'jele

U vilinski stan,

Da u moru lice mijes,

Topl'jem jugom srce grijše

I pozdravljaš dan

— Rajsk'jem bajem, vit'jem stasom

Žark'jem srecem, slatk'jem glasom —

Zorom uvjenčan! . . .

1902.

Marinko.

Maks Nordau.

priopćio Dr. Torkvato.

Kada bi htjeli sa dvije riječi označiti ovog pisca, trebalo bi kazati, da je on — smion osamljenik.

Za mladijeh dana ostavio je svoju domovinu, proputovao gotovo cijelu Evropu i napokon se nastanio u Parizu, gdje se od nekoliko vremena bavi liječeњem nervoznijeh bolesti. Nijemac obično je li ostavio svoju domovinu, izgubi neke glavne oznake svog plemena, da prisvoji tude. Maks Nordau nasuprot izbjegao je ovom fatalnom zakonu, te nakon višegodišnjeg boravka u modernoj Babiloniji, nije ništa izgubio od izvorne svoje rase. Pariz mu nije uspio pomutiti intelektualno ravnotežje; znanost i umjetnost francuska i ako tako sugestivne u svojoj uglađenoj formi — nijesu mu se znale nametnuti.

Proživio je u bujici raznog svijeta, prošao je uz razne struje modernijeh ideja, a da nije zabasao.

Sličan je organizmu, koji i ako u okuženom ambijentu — zdrav ostaje.

On je ostao osamljenik.

„*Les idées geniales* — kazao je Paskal — *viennent toujours d'individus isolés.*“ A ja cijenim, da se tvrdna francuskog filozofa sasvijem sudara sa umnijem značajem Maksa Nordau. Prije u svojim „*Paradoksima*“, kasnije u „*Konvencionalnijem lažima*“ pokazao se je genijalnijem temperamentom. Kazao je mnogo novijeh stvari, stvorio novijeh ideja i proširio orizzonat ljudskom umu. Smionost, ovaj neodjeļiv drug poletna um, prikazala nam je negove misli — kao oštре udarce proti pokvarenom našem društvu. Negov pronicav um, bistrina i lakoća stila u „*Paradoksima*“ znali su se nametnuti i predobiti javno mnijeće; Viktor Hugo danas bi ih definirao „*istinom neshvatljivom patućima*.“

Kasnije osokožen možda uspjehom, baci se na romantiku, ali na tom polu nije napredovao. „*Rane društva*“ i „*Sentimentalna komedija*“ književna su djela srednje ruke, — i ako, a osobito prva, sadržavaju krasnijeh stranica duboke eksperimentalne filozofije.

Nordau nije znao prekriti umjetničkijem plaštem jedne basne i romantičkog zapletaja znanstvene svoje koncepte. Sintetičan njegov um nije se znao prignuti potankoj analizi pojedinih događaja; nastojao je biti tačan i bistar, a višekrat je bio dosadan i nerazumljiv. Nakon malo zapusti romantiku i ponovno se dade na znanstveno pole; stade pisati djela puna dubokijeh ideja, koja se mogu nazvati — nekom vrstom dijagnoze — katkada vrlo okrutne, našemu društvu.

Zadnje je njegovo djelo o „*Degeneraciji*“ svestrana rasprava o umjetnosti i umjetnicima našega vremena. „*La vérité n'est pas bonne à dire*“, a Maks Nordau znao je vrlo dobro, da će ovo njegovo naj novije djelo uzrujati mnoge duhove i steći mu novijeh neprijateљa i zavidnika.

Djelo je posvećeno Cesari Lombroso — jednom od najlepšijeh talenata današnje Italije. A bilo je i pravedno, da ovakova kniga — kao što je zadnje djelo Maksa Nordau — bude posvećena Lombrosu. Ovaj se je prvi bacio na to pole, i nastojao razviti i protumačiti kod raznijeh grana socijologije degenerativni koncept, zamišlen od jednog Morela. Maks Nordau na kњizevnom i umjetnom polju ne bijaše se još poslužio svojom metodom. „I degenerati — veli Nordau — non sono sempre delinquenti, prostitute, anarchici o pazzi. Talvolta sono scrittori od artisti, ed essi rivelano allora quei caratteri morali e di sovranità anche quei caratteri fisici, comuni ai membri della stessa famiglia antropologica; soltanto, invece che col coltello dell'assassino o colla cartuccia del dinamitardo, sfogano i loro insani istinti colla penna o col pennello.“¹⁾ U ovo malo riječi sadrži se vas program naj novije njegove knige, iz njih se može namah razabratati sa kakova gledišta Maks Nordau promatra najnoviji kњizevni pokret. Imade umjetnika — veli Nordau — koje je javno manifestiralo neumrlom apoteozom; imade pjesnika i slikara, koji se prikazuju uzorima najnovije umjetnosti i neodolivom sugestijom djeluju na ogromnu masu: pa dobro, svi ovi nijesu drugo već izrodeni (*degenerati*), a njihova umjetnost produkat bolesnijeh umova. Bez sumnje: afermacija je vrlo smiona. A kako je Nordau nastojao obrazložiti?

¹⁾ P. Maks Nordau — *Degenerazione* — prev. G. Oberosler.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА
Prvi dio ňegove kњige, osim uvoda „*Fin de siècle*“, sadrži poduљu radnju o mističizmu promatranom pod raznijem formama — *prerafaelizma, simbolizma, tolstoizma i wagnerizma*.

Mistik bi bio onaj, koji misli da imade nepoznatijeh i neshvatljivijeh svezâ medu raznijem fenomenima, u svakoj stvari uvida i stranu prekritu nekom tajnom koprenom. Glavna oznaka izrodenosti (*degeneracije*), po iskustvu naj bolijeh psihijatara, bio bi baš mističizam. Nasledna i organska slaboća, nestalnost voљe i uzrujanost živaca — glavni su uzroci mističizma. Čovjek srednjega odgoja zaokružen takovijem psihološkijem ambijentom, najniži je tip degeneracije, koji bi trebovaо pomoći jednog Charcota i Magnana.

Nasuprot pronicav um i talenat umjetničkijeh tendencija u takovoj atmosveri pretvori se u naj gorljivijeg pristašu *prerafaelizma i simbolizma*.

Dante Gabriele Rossetti, Swinburn, Morris, Verlaine i Mallarmé, neke samo da napomenem, zar ne posvjedočiše u svojijem djelima neki histerični nagon, da nam prikažu pod neshvatljivijem simbolima stvari i osobe, koje ne postoji ni u prirodi niti izvan ňe. Prenešite mističizam u ruski narod, medu kojijem je stoprv procvjetala moderna prosvjeta, — i prikazaće Vam se onaj originalni tip, jedinstven u kúizevnosti, a personificiran u Tolstoju, koji je znao preobraziti vjeru u praznovjerje, seksualnu ljubav u zločinstvo, a onu bližnega u psychopatiju.

„Kreutzerova sonata“, „Ispovijesti“, pa i mnoge druge Tolstojeve novele, — a osobito prva, koja je znala naokolo užvitlati toliku prašinu i svijetom razglasiti piščevu slavu, — nijesu drugo već produkat bolesne pameti, koja pristade napokon uz aberacije naj nižeg mističizma.

Pa i Wagner, veliki Wagner, nije drugo već samo degenerativan talenat. Kao takov otsijeva — veli Nordau — u svijem glavnijem svojijem djelima. Ŋegovo djelo: „*Gesammelte Schriften und Dichtungen*“ prepuno je neshvatljivijeh perioda; a glavna mu ideja, da se umjetnost mora pretvoriti u dramatsku umjetnost, bez sumnje je smiješna.

Sa svijem tijem ja ne vjerujem, niti će iko vjerovati, da je Wagner — kao što veli Nordau — pogriješio karijeru. „Da

je bio zdrav talenat, veli Nordau, Wagner bi se bio posvetio slikarstvu". Wagner je bio takoder i izvrstan slikar. Dolazak i odlazak Lohengrina, prelaz bogova k Asenburgu, kavalkate Walkirâ na bojnome polu, divni su prizori, i ne znam imade li im slike u cijeloj umjetnosti. Sa svijem tijem tvrditi, da je Wagner morao učiti slikarstvo mješte glazbu, eijenim da je paradox — ako ne i ludost. O uspjehu Wagnera ovo piše Nordau: «Wagner guadagnò alla sua causa le donne isteriche principalmente per la laseiva erotomania della sua musica, ma altresì per la sua esposizione poetica della relazione fra uomo e donna. Non c'è nulla che rapisce di più la donna sovrecitata quanto l'irresistibilità demoniale nella stessa e la umile venerazione della sua forza soprannaturale da parte dell'uomo. Le donne di questa specie non esclamerebbero come Federico Guglielmo I: „No, voi non dovete temermi, ma amarmi“, bensì preferirebbero esclamare verso gli uomini: „No, voi non dovete amarci, ma starvene nella polvere a noi dinanzi compresi d'ambascia e di terrore“». Venere, Brunilde, Isotta e Kundry fruttarono a Wagner maggiore ammirazione femminile che non Elisabetta, Elsa, Seuta e Gudruna.¹⁾

On opaža kod mnogijeh kniževnika i umjetnika znakove naj niže degeneracije. I punijem pravom. Svi umovi — više ili manje — nalaze se u abnormalnom staňu. Dà, imade iznimaka, ali i ove potvrduju glavno pravilo. Odatile ipak ne slijedi, da bi se morali zabaciti i umni produkti takovijeh izrođenikâ. Nordau-ova logika sličila bi prizivnom pariškom sudu, kada bi ovaj osudivši Ferdinanda Lessepsa, izrazio se takoder i protiv vrijednosti Suezkog prokopa. Čovjek može biti zločinac, a istodobno i poletan um: i degenerativan talenat poput Wagnera mogao nas je podariti neumrljem djelima.

Shodno veli Ferri: «Il Max Nordau nei due volumi sulla Degenerazione, studiando le manifestazioni artistiche di questo *fin de siècle* e cioè il misticismo, l'egotismo e il realismo, non distingueva le esagerazioni veramente patologiche e degenerative, tra le concezioni principali dei capiscuola (Wagner, Tolstoj, Zola, Ibsen) e qualche loro concezione secondaria, che può ve-

¹⁾ Ibid. str. 231.

ramente presentare i sintomi e le stigmate dello squilibrio mentale, ma faceva d'ogni erba un fascio tra le opere di questi giganti dell'arte e quella di certe mezze figure in gran parte grottesche . . .»¹⁾

Po Nordauovoj logici, trebalo bi srušiti sa zaslužna prijestola i naj veće umove — od Aleksandra do Napoleona, od Sokrata do Kanta — svi bi bili naprosto izrođeni; morali bi se stegnuti medu zidine jedne tamnice ili bônice.

Nordau, za potvrdu svog mnijeњa, znade se latiti i naj manijeh sitnica. Za dokaz Rossettijevę degeneracije, on n. pr. nayada i ove stihove iz njegove pjesme *Troy town*:

Heavenborn Helen, Sparta's queen

(O Troy town!)

Had two breasts of heavenly sheen,

The sun and the moon of the hearts desire:

All Loves lordship lay between.

(O Troy's down

Tall Troy's on fire)

Helen knelt at Venus shrine

(O Troy town!)

Saying! A little gift is mine,

A Little gift for a hearts desire.

Hear me speak and make me a sing!

(O Troy's down

Tall Troy's on fire!)

(Poems. str. 16.)

Nordau se bavi takoder i naj novijom težnjom, koja danas vlada u kњiževnosti. Pokuse jednog Sar Péladana, on nazivlje stramputieom, koja bi mogla uroditи zlijem posledicama za umjetnost. U ovom se potpuno sudaramo.

Jaoh se umjetnosti kada bi mladi naraštaj slijedio takovom stazom; ali treba ipak oprezno razlikovati granuta, koji se znade katkada bučnjem frazama, poput vulkanskijeh provala, nametnuti javnosti, — od degenerativnā talenta, koji nas znade obdariti djelima jednog Wagnera i Tolstoja. Tolstoja treba tražiti u „Ani Kareninovoj“, „Ratu i miru“ i „Uskršnjuću“: dok nam se nasuprot Wagner prikazuje izvrsnijem glazbotvorcem, a lošijem prozaistom. Lombroso je shodno kazao: „i mat-

¹⁾ „I delinquenti nell'arte“ str. 106.

toidi sono fenomeni inutili e dannosi, e i genii degenerati invece, forze impulsive al progresso dell'umanità.“ Nordau ne dijeli isto mnijeće. On veli: „da su svi umovi naprosto izrođeni, koji kvare i opsjeňuju, a na žalost i utiču na društvo; a njihov upliv urada kobnijem posledicama, njihova svjetlost ne tjerat minu, ona dovodi k propasti“. Ja nasuprot mislim, da oni proširuju orizonat znanosti i umjetnosti; pa kada bi i bili kobni, to ipak ne bi smjelo kod nas smaňiti zanos i počast prama nima. I neki prizori same prirode, — kao n. pr. oluja na kopnu i moru, — štetuju, ipak niko ne će tvrditi, da nijesu u sebi veličanstveni. Nordau zaboravlja, da se čovjek divi lepoti; a genij, — pa bio kao grom, koji pali gdje zahvati, — biće fenomen kome treba da se divimo.

Maks Nordau nije se zadovolio time, što se usudio ustvrditi, da je Wagner promašio karijeru; oštrom nemačkom kritikom prorešetao moderne mistike i kliničkijem svojijem okom otkrio u Tolstuju degenerativan talenat. On je proslijedio i dale. Egotiste je prikazao antisocijalnjem stvorovima: absurdne književnike Baudelaire-a, Huysmans-a i Bourgeta; nedosledna Ibsena, a Emila Zolu proglašio prostim pornografom.

Kada bi se postavilo: da nam književnik mora napisati djelo u opreci sa mnijeњem ostalijeh pisaca, ne obziruć se na ideju i suštinu; Nordau bi bio sjajno u tome uspio, i mogao bi se danas ponositi — da je cilj postigao. Niko do danas nije se usudio napisati takovo djelo književne kritike. Samo čovjek originalna talenta i odvažna duha — kao Nordau — mogao je napisati onakovo djelo „O Degeneraciji“, kao što je ono zadnje.

Što se razumijeva pod imenom „Degeneracije“?

Žalosnu nam panoramu pruža naše doba. Današnje je društvo uzdrmano u svijem svojijem raznijem ustanovama, nema ni jedne same strane zdrave. Stara vjera — ili se zabaca ili pretvara u praznovjerje i absurdni mističizam. Na ekonomskom polu vlada zloba i nepravda. Parlamentarni današnji sistem nikome ne udovoљava. Društvo je bolesno, i znakovi brze katastrofe već se opažaju. Jedina oaza, za koju se cijenilo da je nadvladala opće rasulo, bila bi umjetnost. Ali i ovdje nas je nuda prevarila. Treba da se razočaramo, i umjetnici, poput drugih, nijesu drugo već naprosto izrođenici.

Da se genij ne nalazi u normalnom umnom staňu, ova je teorija sasvijem dokazana i iskustvom potyrdena; to ipak ne smije nikako smaňiti ugled i poštovaњe prama nemu; niti odatle slijedi, da su i negova djela bez ikakve vrijednosti. I ako je Rousseau bio degenerativan talenat, zar je i negovo djelo bez vrijednosti? Istom se mjerom ne smije suditi osoba i negino djelo. Osoba može biti za bônicu ili ludnicu, ali djelo ipak vrijedno i neumrlo. Maks Nordau je ovo zaboravio. Imade iznimaka, ali se na ovijem ne smije temeljiti pravilo. U ovome baš leži glavna mana Nordau-ova djela. Pojedine iznimke uzeo je za glavno pravilo, da dokaže svoju teoriju. Moguće je, da duševno naliči Sar Peladan Tolstoju, Wilde Wagneru: ali se društveno mnogo razlikuju. Ana Kareninova i pripovijest Lohengrina djela su takove umjetničke ruke, da im nikakova znanstvena analiza neće vrijednost smaňiti. Mantegazza je shodno kazao: „*Il genio è di origine divina come la bellezza.*“

Druga glavna oznaka izrodenika — po Nordauovom receptu — bio bi egoizam: odatle — *Egotiste*. „Degenerativan talenat, tvrdi Roubinovitch¹⁾, ne pozna nikoga izvan sebe, niti se brine za drugog van sebe, gleda samo sebi udovoljiti.“ „Tutti i geni deliranti — nadostavlja Lombroso — sono molto compresi di loro stessi e si occupano del proprio Io.“²⁾

Da je egoizam štetan po društvo — nema sumnje. Ali ipak eijenim, da treba oprezno razlikovati individualno-društveni egoizam od kњiževnog egotizma. Dok se potpuno slažem sa Taine-om:³⁾ da je individualni egoizam stvorio jakobinizam; ne dijelim nikako Nordau-ove nazore o kњiževnom egotizmu.

Krasno o tom veli Sighele: „Tutti gli artisti e tutti gli scienziati, — se sono veramente degni di questi nomi — amano la loro arte o la loro scienza più di qualunque altra cosa. Un'idea non è grande o possente se non si è fatta sentimento, se dal cervello non è passata nel cuore. L'uomo che vive per essa è come un innamorato, il quale vi potrà ammet-

¹⁾ P. J. Roubinovitch, *Hysterie male et dégénérescence* str. 62.

²⁾ Lombroso, *L'uomo di genio in rapporto alla psichiatria, alla storia ed all'estetica*.

³⁾ H. Taine, *Les origines de la France contemporaine : La conquête jacobine*, str. 10.

tere teoricamente che vi siano delle donne più belle della sua, ma una sola per lui è la migliore di tutte.“

Prikazavši nam Nordau glavne oznake kњiževnog egoizma, oštom svojom kritikom napada i na franceske tako zvane *Parnasiste*: — Gautiera, Flauberta, Catula Mendésa, Banyilla i Baudelairea. Zašli bismo u prostrano kњiževno pole, kada bismo potanko htjeli analizovati pojedine stramputice ovijeh kњiževnika. Ideja i suština pjesme morala se žrtvovati formi; strast i egoizam morali su biti glavnom nénom idejom.

Flaubert je kazao: „Stih u lijepoj formi bez ikakova smisla, više vrijedi od stiha poletne ideje a slabije forme.“¹⁾

Naj lepša aplikacija takove teorije nalazi se u jednoj pjesmi Catula Mendésa (*Récapitulation*), koja ovako glasi:

Rose, Emmeline,
Margueridette,
Odette
Alix, Aline.
Paule, Hippolyte,
Lucy, Lucile,
Cecile
Daphne, Melite,
Artemidore,
Myrrha, Myrrhine
Perine
Naïs, Eudore.

Slijedi drugijeh jedanaest strofa istog kalupa, a zadna svršava:

Zulma, Zelie
Regina, Reine,
Irene . . .
Et j' en oublie. ²⁾

Kakova se ideja krije u napomenutoj dosadnoj pjesmi? Cijenim, da je svakome jasno. Pisac nam je dosadnom nomenklaturom htio prikazati pobjedu svoje strasti nad nežnjem spolom. Je li u tom uspio? Cijenim da nije, proučivši negovu pjesmu sa kњiževno-moralnog gledišta. U drugoj pjesmi isti pisac veli:

¹⁾ P. M. Guyan, L' esthetique du vers moderne. Revue philosophique, vol. XVII. str. 270.

²⁾ P. „Echo de Paris“, br. 2972. 8 Jul. 1892.

Princee, je mens. Sous les geméaux
Où l' amphore faire en son livre
Rimer entre eux de nobles mots,
C' est la seule douceur de vivre.

(*Catulle Méndes, La seule douceur*).

Ko ne dijeli takove nazore o umjetnosti — tvrdi Baudelaire¹⁾) — nije vrijedan kniževnik.

Parnasiste nastoje svojom teorijom o umjetnosti osamiti umjetnika i umjetnost. Umjetnost bi morala biti neovisna od svakog etičko-moralnog zakona; a umjetnikov *Ego* morao bi biti *centrum* evolucije raznijeh dogadajâ. U nihovjem se djelima jedino ističe nihova osobnost. Priroda i izvański svijet nema smisla, već u koliko djeluju na umjetnika.²⁾ Kakovijem bi posledicama ova teorija mogla uroditи za kniževnost, namah se može shvatiti. Parnasizam nije uspio izvan francuskijeh granica. — Rückert u *Makamen des Hariri* i *Weisheit der Brahmanen*, pa i Bodenstedtu — regbi — da nije bio tako zazoran.

Naj lepša strana Nordau-ova djela jest bez sumne ona: „o Henriku Ibsenu i Ibsenizmu.“ Ko ne pozna Ibsena; ko nije prošio barem jednu od raznijeh negovijeh drama?

U XVII. i XVIII. vijeku Voltaire, *le Roi Voltaire*, bio je „poeta laureatus“ izobraženijeh naroda. Prvom polovinom prošlog vijeka, kniževno prvenstvo pripadalo je Goethe-u; dvadeset godina po negovoj smrti, uz odobravaće cijelog kniževnog svijeta raznijeh naroda, i malenu opreku germanske rase, kraljem bi proglašen Viktor Hugo. Od nekoliko vremena opaža se neka reakcija sa raznijeh strana u prilog Henriku Ibsenu. I zbilja, godine 1898, sedamdeset-godišnica Ibsenova života bila je proslavljena sa nekijem zanosom ne samo u negovoj domovini, već i po ostalijem glavnijem središtima svjetske kulture. Stari pjesnik, koji je otrog 40 godina bio prisilen udaliti se od svoje domovine, da izbjegne klevetama svojih sugradana, tom je prigodom uživao, videći, gdje ga oni jednako časte poput ostalijeh naroda. Je li Ibsen to zaslužio? Negativno odgo-

¹⁾ P. Charles Baudelaire, *Les poètes français*.

²⁾ P. F. Bruuetière, *La statue de Baudelaire*. *Revue des deux mondes*, vol. 113. str. 221.

vara Nordau; i punim pravom. — Ibsenova su djela antisocijalna, kao nikakova druga u svjetskoj kњiževnosti. To su djela osamļenika, koji je nastojao mane i boli svojeg srca prenijeti na cijelo ljudstvo. Ibsen je naprosto degenerativan talenat, tvrdi Nόrdau. *Na ladi se nalazi lešina* — piše Ibsen svome prijatelju. Lešina, u pjesnikovoj mašti, prikazuje naše društvo. Ovo je bolesno, paralizovano — treba mu brze pomoći. A kako mu pomoći?

Kakav nam odgovor daje Ibsen u svojijem djelima? Proučimo u kratko glavne junake negovih pjesama: *Branda*, *Peer Gynta* i *Julijana Apostatu*.

Brand je svećenik, spravan žrtvovati i rodbinu vjerskom fanatizmu. Majka, na smrtnoj posteli, traži svetotajstva, a on je odbija, jer nedostojna istijeh. Bolestan sin traži blaže nebo; on se tome opire, jer uvjeren, da ne smije zapustiti povjerenou mu stado. Svladan obiteljskijem nevoljama, htio bi stvoriti novu crkvu; predomislio se; opaža, da bi i ova služila prijašnjem sujevjerju, zabaca zamisao, okupio je narod, vodi ga na vrhunce gorâ, da se bogu moli. Nebo je ipak daleko, priroda je mrtva, bog se ne objavljuje u srcu naroda. Brand ostaje nepomičan. Prevaren narod buni se proti svome proroku, prekriva ga gomilom kameňa i ostavlja na milost i nemilost okrutne smrti. Brand nije uspio spoznati Boga.

A *Julijan Apostata*? — Ovaj nam prikazuje borbu među poganskijem i kršćanskijem duhom, među starom lepotom i novom istinom. Nemiran duh Rimlanina polazi iz Pergama u Atenu; iz Atene k Efezu; iz Grčke u Persiju; traži vjersku formulu, koja bi mu duhu potpuno udovolila. Kršćanstvo ga ne uvjerava; paganstvo također. Bog, bogovi, znanost, vjera, sujevjerje, nijesu uspjeli duh mu umiriti. Strada nesretno u ratu proti Persima (*vicisti, Galilae!*): dok mu glavni savjetnik, Maksim, razočaran kliče: *Ja sam se prevario*.

Zar će možda strast bolje uspeti? *Peer Gynt* nije mistik, poput Branda; nije filozof, poput Julijana; on je čovjek, koji povladuje svojijem strastima. Negov je život borba u prilog strasti. Bogat je, ali žena, ta pobjeditelica negova duha, lijepa Venera, ponovno ga upropastila. Živi u zagrlaju nežnog spola, do svoje starosti. Željan rodene grude, vraća se k domaćem

krovu. Spoznaje, da je zabasao. Prijatelji ga ostavljaju, ali priroda, ta *Mater dolorosa*, poznaje ga, nad njim se zgraža i tajinstvenijem svojijem glasom ona ga opomiće. Ne ozivlje se nezanimom glasu. Stari grješnik, odbiven i od prirode, baca se u zagrlaj stare *Solveig*, negdašnje mišenice za mladijeh svojih dana. *Brand*, *Julijan* i *Peer Gynt*, u raznijem svojijem inkarnacijama, jedna su osoba: osoba pjesnikova. Šta zahtjeva pjesnik? Pobjedu voće. Je li nam u svojijem dramama uspio to prikazati? Nipošto. U ostalijem negovijem djelima pojavljuje se duh Branda, Julijana i Peer Gynta. Treba opaziti, da je Ibsen one drame napisao u naj većem kontrastu svog života, nakon potpuna neuspjeha svoje *Lubavne komedije*. Naj skrajniji pesimizam vladao je tada negovijem duhom. Nije imao duboku logiku jednog Danta; ni psihološku analizu Shakspearea; ni svestranu erudiciju Wolfganga Goethe. Delikatne savijesti i kompleksije odveć fine. Takav čovjek nije mogao bistro shvatiti, tim maće proučiti razne i zapletene faze ljudskog života i današnjeg društva.

Nakon tri navedene drame, Ibsen je bio umukao. *Brand* i *Peer Gynt* spadaju u god. 1864. Od god. 1864. do 1877. dade se na proučavaće idejā: Milla, Straussa, Renana, Tainea, Spensera i Darwina. Ali nova kultura ne preobrazi staru pamet. Pod novijem simbolima i novijem idejama, otkriva se stari pjesnik, opaža se prijašnji čovjek. *Solness*, u homonimnoj drami, potsjeća te na Branda; *Rosmer* u *Rosmersholmu* na Julijana Apostatu. Žena igra jednaku ulogu: tā eto nam *Nore* i *Hedde Gabler*. Ne mislim potanko analizirati pojedine Ibsenove drame, ali ēu opaziti, da na Ibsenovoj pozornici fali glavno: fali baš drama, — fali onaj dramatski kontrast medu pojedinijem osobama, bez kojeg ne postoji drama. — Ibsenove su osobe bez ikakove energije; kada bi akcija morala baš započeti, — ostaju paralizovane, ili dospijevaju samoubojstvom. I zbiла. Ko je prisilio Heddu Gabler da pristane uz onakova čovjeka? Ko je doveo Rosmera do samoubojstva? Trebovalo je malo više vole i energije, da se tomu izbjegne. Pogriješka Ibsenove pozornice sastoji: u sproporciji dramatske katastrofe i glavnijem uzrokom iste. Pisac započinje borbu Kantovijem imperativom, a završuje Schopenhauerovom inakcijom. „Znanost i inakcija — veli

Schopenhauer — zadni su stadiji ljudskog duha.“ Upravo kao kod Ibsenovih dramatskih protagonisti. Ibsenov svijet nije ni malo dramatičan. Auktor, koji nam se prikazuje pod raznim imenima, nastoji shvatiti društvo; on je pronašao, da se današnje društvo temeli na ambiciji, interesu i hipokriziji. „Ja ću sagraditi novu zgradu, koja će društvo spasti,“ veli Solness. Ali, kako će Ibsen zgradu podignuti, bez potrebna materijala, da se novom društvu postave dobri temeli? On je ispitao cijelu evoluciju prošlosti i sadašnjosti ljudskog duha; i našao je sve bolesno, uzdrmano i slabo. Na ovakoj negaciji može li se podignuti drama? Dužnost je pravilo ljudskog djelovanja, sastavljeno iz raznih poprimljenih ideja, vjerskog, filozofskog i političkog osjećaja. Zabacivši svaku vjeru, filozofiju i politiku kakova se dužnost iz takovih ruševinâ može preporoditi? U jednom pismu upravljenom Brandesu, Ibsen veli: „Nove ideje traže novih ekspresija. Sloboda, jednakost i bratstvo, danas nemaju smisla. Danas se mora postignuti revolucija ljudskog duha. — Treba izolirati čovjeka. Društvena solidarnost kvari društvo, ona mu otimle slobodu; čovjek se mora razvijati u samoći, a ne u bujici svijeta.“

Sličan egoizam, pesimizam i filozofska tendencija ne mogu preporoditi današnje društvo. Nauka, koja je pripravila francusku revoluciju, temeljila se je također na negaciji, ali se nije odnosila na cijeli ljudski život. Sa nezinijeh ruševinâ, svanula je ipak nova zora: — zora novog svijeta. Enciklopedija borila se je proti tradiciji, oduzela joj svaki ugled; ali je istodobno uzdigla drugi princip: razum. *Voltaire*, sarkastičnjem svojim tonom; *Montesquieu*, historijskijem aparatom; *Diderot*, vulkanskijem provalama; *Rousseau*, odvažnom svojom smionosti; — borili su se proti starijem društvenjem ustavovama; nastojali su odstraniti despotizam, a nipošto uništiti cijelo društvo, kao što bi htio Ibsen novijem općijem potopom.

Ibsenova teorija ni sa moralnog gledišta nije opravdana. Krasno o tom veli *Rastignac*: „L' atteggiamento artistico di Enrico Ibsen di fronte alla società moderna a me non pare coraggioso moralmente, nè bello artisticamente. L'uomo che volta le spalle, che arriccia il naso, che non sa mostrare che

nausea e disgusto di fronte alla corruzione, alla sventura, alla rovina, alla morte, non mi pare che compia un così alto ufficio civile da meritare gli incensi e le palme. Il moralista, l'educatore, il rinnovatore, come Ibsen è proclamato dai suoi fedeli, ha un altro atteggiamento.“

Nordau je to dobro shvatio, i punijem pravom Ibsena i Ibsenizam oštro napao.

Potpuno se slažem sa Nordau-ovom kritikom o francuskom Naturalizmu i glavnom njegovom zastupniku Emiliu Zoli. Ne mislim se dugo zabaviti kњiževnjem radom Emila Zole; to ћu uraditi drugom prigodom. Ovaj ћu se put osvrnuti samo na neke glavne misli. Da je Naturalizmu odzvonilo u kњiževnosti, to je već svakome poznato. Glavni negdašnji njegovi zastupnici već ga zapustiše. Guy de Maupassant piše psihološke romanе; Joris K. Huysmans preobrazio se je u mistika. Paul Bonnetain, Descaves, P. Marguerite i H. Guisches, oštro ga napadaju.

Zola svoj uspjeh treba da zahvali skrajnoj trivijalnosti, koju nam je znao orisati živim koloritom zanosna stila. Razne edicije njegovih romana daju nam pravo. *Nana* se je rasprodala u 160.000 komada; 143.000 *Débâcle*; 127.000 *Assommoir*; 160.000 *La terre*; 88.000 *Germinal*; 83.000 *Bête humaine* i *Le rêve*; 82.000 *Pot-Bouille*; 55.000 *L'oeuvre*; *Joie de vivre* 44.000; *Curée* 36.000; *Conquête de Plassans* 25.000, a *Contes à Ninon* niti 2000 komada, i t. d. Odatle slijedi, da su romani, u kojijem prevladuje strast i trivijalnost, postigli bolji trgovački uspjeh. Prave iznimku: *La Débâcle*, *Germinal* i *Le Rêve*. To se dade lako protumačiti: — prvi se bavi franceskom katastrofom od god. 1870, drugi socijalizmom, a treći misticizmom. Zola se ponosi, da se je on prvi poslužio — milieu-teorijom. To nije istina. Zola je nije prvi stvorio, ona se je razvijala ujedno sa filozofijom. *Taine* je lijepo motivirao u raznijem svojijem djelima, a mnogo prije Zole, Balzac i Flaubert nastojali su je uvažiti u svojijem romanima. Teorija milieu, dok antropologiji i socijologiji pruža zanimivih podataka, za dalji razvitak: — kњiževnosti škodi. Naučenjak mora nastojati otkriti glavne uzroke pojedinijeh fenomena, a kњiževnik prisvojiti dokazane znanstvene zaključke. Pjesnikova mašta u tom ne pomaže.

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
C
K
A
B
I
V
L
I
O
T
E
K
A

Zola svoje romane nazivle „*znanstvenijem podatcima*“ i *eksperimentalnim romanima*. Zar Zola zbilja misli, da se znanost može poslužiti negovijem romanima? Znanost ne trebuje romanâ. Roman se bavi pojedinijem individuima, znanost zahvata cijelo ljudstvo. Roman je produkat piševe mašte, znanost posledica dugog istraživaњa. Lijepo o tom veli Lanson: „*M. Zola n'a jamais aperçu la différence qui existe entre une expérience scientifiquement conduite dans un laboratoire de chimie ou de physiologie, et les prétendues expériences du roman où tout se passe dans la tête de l'auteur, et qui ne sont en fin de compte que des hypothèses plus ou moins arbitraires.*“¹⁾ Sam je Zola jednom prigodom kazao: „*Mon roman du Rêve était une expérience scientifique — conduite à toute volée d'imagination.*“ — Zola tvrdi, da su negovi romani produkat višegodišnjeg iskustva. Moderna je kritika protivno dokazala.²⁾ — On je erao podatke za svoje romane iz raznijeh kniga i novina. Najbole prizore u *Assomoir*-u o pariškijem radnijem masama, on je našao u Poulotovom djelu *Le sublime. Une page d'amour* plagijat je Casanovinijeh uspomena. Mnogi prizori u *Nani* nalaze se u Otway-evom djelu *Gerettetes Venedig*. Porodni prizor u *La joie de vivre*, opis mise u *La fante de l'abbé Mouret*, i t.d. izvodi su iz raznijeh drugijeh pisacâ. — Živi u Francuskoj obitelj *Kerangal*, porijetlom je iz St. Brieux u Bretani. Od mnogo vremena ñom se bave psihijatri i sudbena vlast. Do danas, u malo vremena, ona je dala Francuskoj sedam ubojica jednog i drugog spola i devet glasovitijeh bludnicâ, jednog slikara, jednog pjesnika, dramatsku umjetnicu i jednog vrsnog glazbotvorca. Obitelj *Kerangal* pružila je Zoli obilno materijala za negove romane. — Zolina je jedina svojina, da je on prvi zamijenio riječ „realizam“ sa „naturalizmom.“ — U Zolinim romanima vlada naj skrajniji pesimizam Schopenhauera, Hartmanna, Mainländera i Buhnsena; a pesimizam je naj bola oznaka degenerativna talenta.³⁾

Ja priznajem, da u Zolinim romanima ima i divnijeh prizora. Divan je onaj simbolički prizor u *Parizu*, kada: „*Marie*

¹⁾ Gustave Lanson. *Histoire de la littérature française*, str. 1060.

²⁾ Ferdinand Brunetière, *Le roman naturaliste* str. 285.

³⁾ P. James-Sully, *Le pessimisme*, str. 389.

d'un beau geste d'enthousiasme leva son enfant très haut, au bout de ses deux bras, l'offrit à Paris immense, le lui donna en auguste cadeau. — Paris flambait encemencé de lumière par le divin soleil, roulant dans sa gloire la moisson future de vérité et de justice.

To ipak ne obara moje nazore o kњiževnom radu — Emila Zole. — Bourget je kazao: „*il n'y a qu'un vrai document sur un artiste, et indiscutable, c'est son oeuvre.*“ Ja sam Zolu pro-sudio — po negovijem raznijem djelima.

Nordau-ova je zasluga, što nam je prikazao u pravoj slici neke zastupnike moderne knige, koji su na žalost imali glavna udjela u modernom kњiževnom preporodu. Negovo djelo spada među naj bole produkte ljudskog uma u XIX. vijeku. Ne slazem se sa svijem negovijem principima, ali mu priznajem — pronicav um, svestranu nauku, objektivan sud i bistru psihološku intuiciju. On je podao temele novoj znanosti, koja će nam tekom vremena otkriti mnoge tajne ljudskog uma. Negovo je djelo, roman, naj duble psihološke pronicavosti. Mane, koje se sada nalaze u negovom djelu, sam će ih Nordau s vremenom ispraviti. Mnogi će mu zavidjeti, ali odvažan negov duh — u borbi ne će smalaksati.

Dubrovnik 15/9 1902.

Mariji D.....

Lijepa si, mlada i vesela,
Za te samu žarko sunce grijе;
Ti si tanka kô u gori jela;
Sta bih momak, a da tebe nije?

Bersa.

Lutao sam, dušo, dugo vr'jeme,
Dok me jednom sreća nije srela;
Našo sam te, pomotrih te,... rekoh:
„Lijepa si, mlada i vesela!“

Za tebe su na nebesim' zv'jezde,
Za te samu srce moje bije,
Za te zora sviće, mjesec sjaje,
„Za te samu žarko sunce grijе!“

Ti si, Maro, boginja lepote,
Tvâ lepota svakoga bi smela,
Ti si lupka, dragašna i vitka,
„Ti si tanka kô u gori jela.“

Ja bez tebe živjet mogô ne bih,
Tvoja sjena moje čuvstvo piye,
Ti za mene, a ja stvoren za te,
„Šta bih momak, a da tebe nije?“

Mita.

Kavana u Surati¹⁾

Grofa Leona N. Tolstoja

(Preveo L. Z.)

U nekoj kavani u indijskom gradu Surati bješe obično padalište putnikâ i stranaca iz različitijeh zemala i tuj se oni često zajednički i zabavljahu.

Jednom bane u kavanu neki učeni persijski svećenik. On je za svega svoga života naporno ispitivao o biću Božanstva, i o tome čitao i pisao mnoge knjige. I pošto je dugo o tome raspredao i dugo o tome čitao i pisao, napokon pomjeri pameću i poludi. U negovijem moždanima tako se bjehu misli zbrkale i dotle bješe dotjerao, da je prestao u Boga vjerovati.

To doču Šah i progna ga iz persijske kraljevine.

Za to što je nesrećni učenak ejeli svoj život o potońem uzroku raspravljao, negove su se misli tako smele, da je on počeo misliti, e nema nikakva višnog uma, koji svijetom vlada, mjesto da uvidi, da se je već negov vlastiti um ugasio.

Ovaj učenak imadaše jednog crnca za roba, koji mu je bio svud za petama. Kad ovaj svećenik uđe u kavanu, rob ostade na dvoru pred vratima, sjede na kam na žestokom sunčanom žaropeku, i tuj sjedeći tjeraše od sebe muhe.

I učenak izvali se u kavani na divan i naruči čašu opija. Kad iskapi čašu a piće mu stane moždani uzrujavati, zivne svoga roba i reče mu:

— „Kaži, nevađali robe, kaži mi, što ti misliš, ima li Boga ili nema.“

— „Dakako da ima Boga“, odgovori rob, izvadivši iza pasa neku svetu sliku. „Ovo je“, reče on, „Bog, koji me brani, otkada sam svjetlost svijeta ugledao. Ovaj je Bog učinjen od granice svetoga stabla, komu se svi u našoj zemli klanaju.“

Gosti, koji su se namjerili u kavani, slušahu razgovor između učenaka i negova roba i čudahu se. Čudno im se svidje pitaњe učenakovo, a još čudniji odgovor onoga roba.

¹⁾ Mi smo uvjereni da je zgodno iznositi prijevode glasovitijeh pripovijesti iz stranih književnosti, a navlaš iz bracke ruske, jer tijem se učimo da valjano što izvorno sastavimo, i da upoznamo tuđu književnost.

Y
N
I
V
E
R
Z
I
T
C
K
A
B
I
L
I
O
T
E
K
A

Jedan Brahmin, koji je razumio riječi toga sluge, obrati se nemu i reče:

— „Nesrećni ludač! Kako iko može pomisliti da se Bog može zbiti za pas jednoga čovjeka. Bog je jedino — Brahma. I ovaj Brahma je veći od svijeta, jer je on svijet stvorio. Brahma je jedini, mogući Bog, Bog, komu su hramovi podignuti na obalama Ganges-a, Bog, komu jedino negovi sveštenici služe, Brahmini. Samo ovi sveštenici poznaju pravoga Boga. Dvadeset hiljadâ godinâ je isteklo, a za to vrijeme nebrojene promjene na svijetu nastale, ipak ovi sveštenici ostaju isti, kako su bili od pamтивјека, jer Brahma, jedini, pravi Bog ih brani.“

Tako govoraše Brahmin, nadajući se svakoga nagovorit. Ali jedan židovski novčani mijeňač, koji se tuj desi, odgovori mu:

— „Ne,“ reče on, „hram pravoga Boga nije u Indiji! . . . I Bog nije obranitelj Brahminâ! Pravi Bog nije Bog Brahminâ, nego Bog Abrahama, Izaka i Jakoba. I ovaj Bog brani samo svoj izabrani puk Izraelski. Od početka svijeta Bog nije prestao ljubiti samo naš puk. I ako je ovaj puk danas raspršan po svijetu, to je samo kušna, jer Bog će, kako nam se je zarekao, opet svoj puk sabrati u Jeruzalem, da opet podigne čudovište starine, hram Jeruzalemski, i postavi Izraela za gospodara nad svijem narodima.“

Tako govoraše Žid i plakaše. On čaše nastaviti, ali ga prekine Talijanac koji slušaše.

— „Vi gorovite neistinu“, reče Talijanac Židu. — „Vi pripisuјete Bogu neku nepravednost. Bog ne može ljubit jedan puk više nego drugi. Uprav naprotiv, i ako je Bog negda štitio Izraela, ima osamnaest stotinâ godinâ da se on lutti na vas Židove, i za znak svoje srdbe vašu je samostalnu kraljevinu uništio i vas po zemlji rasuo, tako da vaša vjera ne samo se ne širi, nego iole gdje te gdje još životari. Bog ne voli jedan puk više od drugoga, on zove svakoga, koji hoće svoju dušu da spase, u krilo rimske katoličanske crkve, izvan koje u opće nema spasa.“

Tako govoraše Talijanac. Ali jedan nazočni protestanski pastor poblijedje i odgovori katoličkom Misionaru:

— „Kako možete vi misliti, da je spas samo u vašoj ispo-
vijedi? Dakle ne znate da po Vandelu samo će oni bit udionici
vječnoga blaženstva, koji se mole Bogu u duhu i istini“.

Na te riječi obrati se objema Kršćanima jedan Turčin,
koji je bio činovnik na carini u Surati, i dotle mučao i pušio
svoju lulu.

— „Vi ste bez temela uvjereni o istini vaše rimske vjere,“
reče on ozbilnjem licem. — „Vašu je vjeru zamijenila ima šest
stotinâ godinâ prava vjera Muhamedova. I kako se možete
uvjeriti, ta se vjera sve više širi u Evropi, u Aziji, pa i u pro-
svijećenom Kitaju. Vi sami potvrđujete, da je Židove Bog odbio,
i dokaz tome navodite, da Židovi poništено žive, i da se njihova
vjera više ne širi. Dakle pripoznajte istinu Muhamedanske vjere,
jer je jako poštovana i širi se sve na dale. Spasiće se duše
samo onijeh, koji vjeruju u potočnega Božijeg proroka, u Mu-
hameda, ali samo pristalice Omarove, a ne Alijine, jer su ovi
potočni nevjernici.“

Na te riječi hoćaše persijski učenak odgovoriti, jer on
spadaše sledbi Alijinoj. Ali u kavani nastane velika svada između
nazočnijeh stranaca različitijeh isповједi i sledaba. Tu bijaše
abisinskih Kršćanâ, indijskih Lamâ, Izmaelitâ i klanalacâ
vatre.

Svi se prepirahu o Božijem biću, i o tome kako mu se
treba klađati i kako mu treba služiti. Svaki govoraše za sebe
da u njegovoj zemli poznaju pravoga Boga i služe mu.

Svi se prepirahu i jedan se na drugoga derahu. Samo
jedan Kitajac, učenik Konfucijev, sjedaše mirno u nuglu one
kavane i ne mijehaše se u prepiraće. On srkaše svoj čaj, slu-
šaše, i kamenito mučaše.

Turčin, koji ga u onoj prepirci opazi, obrati se k njemu i
reče:

— „Dajbudi ti mi pomozi, dobri čovječe iz Kitaja, ti mu-
čiš, ali bi mogao štogod reći meni u prilog. Ja znam da kod
vas u Kitaju pomalju različite isповijedi. Vaši trgovci pričali
su mi više nego jedan put, da Kitajci medu svijem vjerama
naj bolom cijene Muhamedansku, i obraćaju se rado njoj i turče-
se. Utvrđi moje riječi i priopći nam, što ti misliš o pravom
Bogu i njegovom proroku.“

— „Da, da, uprav kaži nam, što ti o tome misliš,“ i ostali se obratiše k njemu.

Kitajac, učenik Konfucijev, zažme oči, zamisli se časom, tad zavrati, otvorivši opet oči, široke rukave svoje haljine, te mu ruke ostadoše proste, pa ih prekrsti na prsi i poče govoriti lakijem a mirnijem glasom.

— „Moja gospodo“, reče, „čini mi se, da zanos samoživi čovječji najviše na putu stoji razumijevaњu vjerskih stvarâ. Ako se hoćete potruditi poslušat me do kraja, to će vam ja jednjem primjerom objasniti.

„Iz Kitaja krenuh put Surate na engleskom brodu, koji putovaše oko zemlje. Uzgred stadosmo na istočnoj obali poluotoka Sumatre, da uzmemo vode. Oko podne pristupismo kraju i iskreasmo se na morskú obalu, u sjeni palama, nedaleko od jednog sela, gdje stanovahu urođenici. Nas bijaše nekoliko iz različitijeh zemala.

„Kad smo mi tu sjedali, primače nam se slijepac.

„On bješe oslijepio, kako smo mi kasnije obaznali, jer, ne mičući se, odviše dugo gledaše u sunce, eda ustanovi što je sunce. On hoćaše zaći straga da se dočepa sunca.

„On se tijem dugo natezaše i služaše se svima znanostima, eda do svoga cila dopre. On hoćaše nekoliko sunčanijeh zdrakova uhvatiti u jednu caklenicu, pa je tad tvrdo začepiti.

„Dugo se napiraše, gledaše nepomično u sunce, pa ipak bez ikakva uspjeha. To samo osjeti, da ga oči bole od žarke svjetlosti, od čega najposlije i oslijepi.

„Tad govoraše on sam sobom:

„Sunčana svjetlost nije tečna, jer da je tečna, mogla bi se iz jednoga suda u drugi preliti i vjetar bi je pokretao kao vodu. A nije ni ogań, jer da je ogań, ugasio bi se u vodi. Nije ni duh, jer je vidljiva; a ni tijelo, jer ne može se pokretati. I pošto sunčana svjetlost nije ni tečnost ni ogań, ni duh ni tijelo, tada je ta sunčana svjetlost — ništa.“

„Tako je on zaglavio svoje razloženje, i pošto nepomično gledaše u sunce i neprestano o njemu mišlaše, s očińijem vidom izgubi i razum.

„Kad je pak sasvijem oslijepio, tada se istom uvjeri, da nema sunca.

„Ovaj se slijepac sa svojim robom namjeri na nas. Rob posadi svoga gospodara u hlad Kokos-ovog stabla, dokući s tala jedan Kokos-ov orah i poče od nega raditi noćnu svjetiljkę. Napravi stijeń od žicâ Kokos-ovijeh, istješti ule iz srčike u lusku i u to umoči stijeń.

„Dok rob bješe zaposlen u napravljanju noćne svjetiljke, slijepac uzdahne i reče:

„Dakle, robe, nijesam li ti istinu kazao da nema sunca? Ne vidiš kako je mračno. A ljudi misle da je sunce..... Da, pa što je to sunce?“

„Ja ne znam što je sunce,“ reće rob, „za to mi nije stalo, ali znam za svjetlost. Evo sam napravio noćnu svjetiljkę, ona će mi svijetliti, i tebi mogu ñom koju uslugu učiniti i sve pronaći u kolibi.“

„I rob uze lusku u ruku.

„Ovo je,“ reče, „moje sunce.“

„Kod nega sjedaše šepav čovjek sa svojom štakom. On slušaše govor slijepca i smijaše se.

„Rekao bi da si od poroda slijep“, reče slijepcu, „kad ne znaš što je sunce. Ja ēu ti to kazati: sunce je ognevita lopta, a ta lopta svaki dan izviri iz mora i nestane je u planinama našega otoka; to mi svi vidimo, i ti bi isto opazio, da možeš vidjeti.“

„Ribar, koji se tu namjeri, to doču, pa reče šepavcu:

„Regbi da ti nijesi dole išao, nego dok dopire naš otok. Da nijesi šepav i da možeš na dvor u otvoreno more, znao bi, da se sunce ne skriva u planine našega otoka. Kako ono iz mora izlazi, tako se opet spušta u more. Ovo je odista istina, jer to ja vidim svaki dan ovijem živijem očima.“

„To ēuje Indijanac.

„Čudim se,“ reče ovaj, „da pametan čovjek može ovakijeh ludostî govoriti. Je li moguće da ognevita lopta utone u vodu a ne ugasi se? Sunce nije nikako ognevita lopta, nego je božanstvo. To božanstvo zove se *Daeva*. Ono se vozi u kolima preko neba oko zlatnog brda *Speruvja*. Dogodi se da pogane zmije *Ragu* i *Ketu* napanu na *Daevu* i progutaju je, i tad se smrkne. Ali naši sveštenici mole se, da se božanstvo oprosti,

i ono se oprosti. Samo neznalice kao vi, koji izvan svoga otoka ne izlaze, mogu kazati, da sunce obasjava samo njihov otok."

"Na to odvrati vlasnik jednog egipackog broda:

"Ne," reče on, „nije nipošto istina, da je sunce božanstvo, i da se miče samo oko Indije i oko nezine zlatne gore. Ja sam mnogo putovao, bio sam u Crnom Moru, na Arapskijem obala, na Madagaskaru, na Filipinskijem otocima, i uvjeroj sam se da sunce ne obasjava samo Indiju i ne obilazi samo jedno brdo, ono ishodi kod Japanskijeh otoka, koji se za to zovu *Jape*, a to u jeziku onijeh urođenikâ znači: *Porodaj sunčani*; a zahodi daleko odavle, čak na zapadu iza britanskijeh otokâ. Ja to znam tačno, jer sam mnogo vidio, mnogo sam od svoga djeda čuo, a moj je djed brodio do naj krajne morske granice."

"On hoćeš još dale govoriti, ali engleski mornar našega broda prekide ga.

"Nema nikakve zemlje iza Engleske", prihvati on, „u nijednoj zemlji ne zna se boje, kako sunce ishodi. S toga mi u Engleskoj znademo, da sunce nigdje ne izlazi i nigdje se ne skriva. Ono ide neprestano oko zemlje. To mi znademo vrlo dobro, ta mi smo glavom brodili oko zemlje i nigdje se nijesmo sukobili sa suncem. Svuda, kao ovdje, ono se pomađa jutrom, a nestane večerom."

"I Englez uze štap, napravi okrug na pržini, i poče razjašnjivati, na koji način sunce po nebu obilazi zemlju. Ali to on ne znadijaše dobro istumačiti i reče, kažući na krmilara svoga broda:

„On je pametniji od mene, bole će vam to on razglobiti.

„Krmilar bijaše pametan čovjek i mučke slušaše razgovor, dok ga ne upitaše o njegovu mišljenju. No kad se svi nemu obratiše, uze on riječ i progovori:

„Svi vi varate jedan drugoga, pa i sebe same. Sunce ne obilazi zemlju, nego zemlja sunce; osim toga zemlja se još vrti oko sebe, okrećući spram sunca u dvadeset i četiri sahata sad Japan i Filipinske otoke, sad Sumatru, na kojoj se mi nalazimo, ili Afriku, Evropu, Aziju, i još druge zemlje. Sunce ne svijetli za jedno brdo, za jedan otok, za jedno more, ni baš za našu zemlju samo, nego još za veliki broj drugijeh planetâ, koji su slični zemljama. To bi mogao razumjeti svaki od vas, da on gleda

gore na nebo a ne ispod svojih nogâ. Tad ne bi nikomu od vas na um palo da sunce svijetli za nega samo ili samo za negov kraj.

„Tako govoraše mudri krmilar, koji je mnogo putovao oko zemљe i mnogo gledao gore na nebo.

„Dojsto, stramputice i prepirke ljudi u vjerskijem pitaњima posljedica su nihova samoživa nagona,“ prihvati Kitajac, Konfucijev učenik, „kako je stvar o suncu, tako je isto i o Bogu. Svaki čovjek hotio bi rado imati svoga vlastitoga Boga ili dajbudi vlastitoga Boga svoje krajine. Svaki narod hotio bi u svoj hram stegnuti onoga koga cijeli svijet ne može shvatiti. A može li se igdje ikoji hram usporediti s onijem, koji je sam Bog zgradio, eda se u nemu svi ljudi sajedine jednom vjerom i jednom isповijedi.

„Svi lucci hramovi sazdani su po primjeru ovoga hrama — Božjega svijeta. — U svima hramovima ima krstionicâ, svodovâ, svjećâ, svetijeh slikâ, zapisâ, zakonikâ, žrtvavâ, žrtvenikâ i sveštenikâ. Ali u komu hramu ima krstionica kako je Océan, — svod kako je nebo, — svijećâ kako sunce, mjesec i zvijezde — svetijeh slikâ kao što su ludi, koji žive, lube se i zajednički se pomažu? Gdje ima zapisâ o božjoj milosti, koji su tako razumlivi, kako blagodati, koje Bog dijeli svuda po zemlji na sreću i spas ljudi? Gdje je zakonik koji je tako bistro razumljiv, kako onaj, koji je svakomu u srcu zapisan? Gdje su žrtve, koje bi se mogle mjeriti sa žrtvama samoprijegorijevaњa, koje prinose svome iskrnemu ludi te se uzajmice lube? A gdje je žrtvenik, kao što je lucco srce, na komu sam Bog prima žrtve?

„Što čovjek Boga uzvišenije shvati, bole će ga spoznati. I što ga bole uspozna, bliže će mu se primaknuti, i slijediti ga u milosti, milosrdju i ljubavi prama ljudima.

„I za to čovjek, koji vidi cjelovito sunce te vas svijet napuňa, nema osuditi ni prezrijeti sujevjerca, koji u slici svojih bogova vidi samo jednu zdraku te svijeće i za to nema prezrijeti ni nevjernika, koji oslijeplen ne vidi u opće svjetlosti.

„Tako govoraše Kitajac, učenik Konfucijev, i svi u kavani mučahu, i daže se ne prepirahu o tome, čija je vjera naj bola.

СРЦЕМ К РОДУ.

Либрето за оперету.

За лист „Срб“ написао Иља.

Особе:

Јован, вјереник Милке

Јела, мајка Милкина

Милка, кћи јој

Војници.

I. Појава.

(Брежуљак, са брежуљка пад воде, с десне стране млин, према млину кућица Јелкина).

Јован.

(ступа тихо, рањен и наоружан, вас запрашен и потан)

Рана ме тишти, крв из ње тече!

Једа кога, да ми притече?

Мелемни завој, да ми првије?... (обазире се)

(очајно) Боже, ни овдје никога није!!! (одушевљен)

Ој, Српство мило,

Срећно ми било!

За слободу твоју

Раних с' у боју —

И живот нек вене

Само за тебе,

Јер за Србе нас

Слобода је спас!

(Обазирујући се спази кућицу; приближује јој се).

Кућицу једну виде л' ми очи?

Хвала ти, Боже, ето помоћи!

II. Појава

(Пређашњи и Милка).

Милка (за се, спазив Јована):

Јунак један, а ја овдје сама —

У град пошла моја добра нана!

(Јојеану): Ко си?.. Отклен си?.. Шта ли ћеш амо?...

Лука Ђеловић
БЕОГРАД
Luka Čelović
В Е О Г Р А Д

831

Рањен сам, сестро, помози само!
Рана ми груди немила мори —
У гроб ће хладни да ме обори.

Милка.

Рањен? Ох, Боже! (*Жалостица гледи га*)
Јован.

Сестро похити,
Рану ми тешку чиме привити!

Милка (*за се*)

Влачи ме момак, јер Јову сличи —
Ко зрака зраци: тако му личи!
Јова је слика, драгана мог,
А где ли је саде? Сам знаде Бог!
Да ли се сјећа Милице своје?
Љуби л' ме још, срдацце моје?
(*Јовану*): Сједи, јуваче!
(*За се*): Ах, жао ми је,
Да красно лице
Зној и прах пије!

(*Јован сједа, а Милка га придржаје — марамом таре му зној*)

Милка.

Трком ћу за час до дома мог

Причекај само! (*Оде*)

Јован.

Пратио те Бог!

Јован (*сам*)

Оде ли анђео?

Оде ли вила?

Онака бјеџе.

И моја Мила:

Танка струка,

Мраморног чела,

Витка у стасу,

Ко вита јела;

Свilenе косе,

Пламеног ока,

Анђелског срца,

Српиног скока ;

Лице јој чисто,

— Код сунце исто :

Румењем сјајে,

Код зора да је !

Милка (*дноси напоја и завоја*).
Раскопчај њедра, ево завоја !

Јован (*распучајући се*).
Бог ти платио, сестрице моја !

Милка (*пере рану и привија завој*).
Рана је тешка, ал' ће и проћи :

Јунак ће бдљу претрпјет' моћи
Но кажи, јуначе, откуд си? Ко си?
Јован.

Рода сам српског, код и ти што си !

Отац ми, браћа у боју пали,

Само ми сеја и мајка остали.

Душмани врве род да ми тлаче ;

Под њиним бичем народ нам плаче.

Устao Србин да им се свети,

Па и ја одох за народ мрђети.

Душманско тане груди ми проби —

У првом боју рану ја доби'.

И сад се браћа с душманом колу,

Слатко је мрђети на бојном пољу !

Милка.

Хоће ли Србин побједу стећи?

Јован.

Бог ће нам дати — не знам ти рећи !

Милка (*клекне*).
Србина, Боже силни, укрјепи,

Подај му моћ,

Да може свладат' душмана кивног

Пружи помоћ !

Нек зора сване, слобода гране,

Патнику твом.

Води га, штити, пази и брани —

Подај му гром !

У Н И В Е Р З И Т Е С К А
В И Б Л И О Т Е К А

Вјековâ пет је страдô и чекô
Тај слободе час;
Смилуј се, Боже, Србину твоме
Услиши ми глас! (*диге се*)
Јован (*устане*).
Амин! Подай Србину спас —
Услиши нас!
Милка.
Добар је Бог — услишиће глас. —
Јован.

Анђела свог!
Да, анђела, јер анђел си прави
Што ми те даде Бог,
Да видаш тешке ране
Рањеног срца мог!
Рана ми баш не смета,
Већ као да је није,
Ал' друга јача рана
Срце ми јадно бије.
Та два ти ока црна —
Алема та два права,
С њих ми је срце боно,
А смела се глава.
Коса ти свилна, црна
Заплела срце моје;
Ожарило га сунце:
Румено лице твоје.
Буди моја!... Шта рекох?
Та лакше срце моје!
Како ћеш да прегориш
Негдашиће Милче своје?...
Опрости, мили створе,
Ватреном срцу мом! —
Очарало се боно
Са сличном красотом!
Јер, кô кап росе бистре,
Што сличи капљици,

Баш и ти тако, селе,
Прогнатој Милици!
Дуниман је клети гони.
Боже! Где ли је сад?
Уздише л', ил' са другим
Уживава живот млад?!...
Бјежи ми прна мисли
Са чела блђеђана:
Та никад неће Милче
Прегорјет Јована!
Милка.

Ти ли Јован?...

Злато моје,

Па ти ево

Милке твоје!

Јован.

Ти ли?... животе, срећо;

Ти сунце моје сјајно!...

Ох, да си зашла, душо:

Умро бих, чедо бајно!

Милка.

Како те силно љубим,

Љубави слатка моја,

Не љуби цвијет росу,

Ко тебе Милка твоја!

Милка и Јован (*у загрљају*)

Срећа нас опет здружи

И љубав искрена —

Вишне нас не растави

До гроба ледена.

Сноси ^о сам млого

ла

Далеко од тебе,

Ал' сад те опет добих,

а уз себе!

Драган _е

Па благо мени Милко

Јово

Сва срећа жића муг,

Што ми те опет даде
Са неба благи Бог!

III. Поява.

Пређашњи и Јела

(Из далека тјева, с котарицом у руци).

„Сјајни мјесец иза горе
Ево нам се указује.
По небеском плавом своду
Блједом стазом гле путује.
У зеленој, густој гори
Провирују сјајни двори;
Сјајни двори туђег сина,
Гдје но чами та Драгиња.
Затворена тужи, плаче
Светозара и спомиње:
Светозаре, мили брате,
Избави ме из те тмине!“

(Ступи тјевајући на позорницу, па кад спази њих двоје у загрљају):

(За се): Шта виђу!! Боже мили!!!
Милка ми странца грли!

(Кћери) Несрећна кћери —
Срамото моја!...

Милка (тржи се)
Не, мила мајко!
Кћерка сам твоја. (Примиче јој се).
Јела.

Даље од мене!.. Не ближе амо!
Проклети да сте....

Милка (очајно).
Не даље, мамо!

Не куни кћерку, ни сина свога
Јована сина, а драгог муга!
Јела.

Јована рече?...
Може Бог дати...
Јован и Милка (клекну)
Твоја смо дјеца...
Ти наша мати!

Јела. (*Блажена даје им благослов*).

Благослов на вас

Мајка призива,

Устан'те да вас

Жарко ћелива! (*Устају*)

Сретни били, дуговјечни

За живота цјела,

Крјепила вас отаџа вам

Неумрла дјела!

Стазам' њиним увјек ишли,

Никад не сустали!

Сјетите се, да су они

За род српски пали!

Љубите Српство изнад свега,

То вам вели мати,

А Бог ће вам сваку срећу

Уз благослов дати!

Све за српско

Име свето;

Благослава

Вама ето!

Добар је Бог, благослов ће услишити,

Честитост ће и здравље вам подарити.

Милка и Јован.

Хвала, мати!

(*Љубе је у руку а она њих у чело*).

IV. Појава.

(*У војсци чује се звук трубе*)

Јован (*усхикен*).

Српска труба —

Чујете ли?

Српски момци

Сви весели!

Хај, да видим,

Милу браћу!

До виђења —

Там' и ја ћу!

Милка (Здвојно га придржаје).

Не, не иди, мој Јоване!

Прјесна још је рана...

Јела (престрављена).

Рањен?... Немој, Бога ради,

Моли тебе нана!

Војници — хор (из далека).

Побједа! Ура! Наша је слава!

Јела, Милка и Јован.

Надбио Србин душмана лава!

Војници (све то ближе).

Неће Србин да робује —

Ропству дошћо веће крај.

Бјеж' далеко, душманине,

Срб се дигћо на те, знај!

Срб не жали крви своје:

Пет вјека је прол'јева.

И њему је дошло доба,

Слободу да припјева!

Ми смо слоге потребити,

Њој, Србине, сад похити!

Јела.

Душан Силни с неба глас нам дава.

Јован и Милка

Само слога Србина спасава!

Сви.

Слава!!!

L e g e n d a.

(nastavak v. br. 14 Srđa). II

VII.

Kadou, naravno, nije ništa znao što se je dogodilo u *Raman-u*. On nije htio ništa ni nagadati o budućnosti prijestola, kojega je on bio baštinik iza smrti svoga stricâ, o komu znađijaše da je bolovao. Više nije mislio o *Somlu* ni o *Amas-u*; on bješe gotovo i zaboravio oca, strica, krunu, krajinu, sve svoje minule jade; on je samo saňao o lijepoj *nababi*, koja je zaokupljala sve négove misli, koja je učinila od négova srca, vaļa da i nehote, dio svoje imovine. Ne bi se od ně svojevoљno rastavio, da mu za to davaju zemaľsko kraljevstvo. Pa nema li pravo? Ne podariva li naj višu čestitost lubav? Čovjek, veliki ili mali, moguć ili slab, čovjek jednom riječju, pa baš imao iole čuvstva i pameti, bi li mogao naći pravu i slatku čestitost izvan ljubavi?

Srećom za našega mladića da su kraljicu négovijeh snova zaokupljale iste misli. *Lubav* bješe probila svojijem strijelama knegińino srce i u ní posijala klicu neukrotive strasti. Ona ljublaše stranca jednako kao on níu; ali ona ne radovaše kao on mirnu ljubavnu slast. Evo kako:

Jedna od najlepšijeh knegińâ svoga vremena, i odredena naslednica prijestola, *nababa* uživaše glasa koji se daleko razlijegao. Nú su prosili, još za živa nězina oca, mnogo Indijskih knezova i kraljevâ. Otac ostavljaše vazda svojoj kćeri brigu da odgovara; a ona, tada odviše mlada za udadbu i odviše silovita a da se podvrgne jarmu ikojega muža, ona, jer ljubav ne poznavaše još puta k nězinom sreću, otresaše se od svojijeh prosaca a da ih svaki put i ne porazivaše kategoričkijem odbijaњem. Za to ona bješe začela misao, u koju ulažaše koliko ponositosti toliko odvratnosti za udadbu. Bješe se zaklela da ne će se vjenčati nego za onoga koji će joj čelo nakititi diademom vilińijem *Belkis-inijem*. To je uprav pitati što je nemoguće. *Belkis* bijaše kćи Egipackoga kraja a žena mudroga Salamuna, Izraelskoga kraja. Sin Davidov ljubio je svoju lijepu kraljicu,

volio je više nego sve tisuću ženâ, koje imadaše, i za to je bio ovjenčao dijadom, da takoga nikakva kraljica nigda ne bješe vidjela. Ali ona umrije mlada i njezin dijadem povjeri Salamun u ruke *Ginâ*, koje on bijaše svladao po voći božijoj, te nijedna glava iza njeve drage ljubaznice ne bješe ním vjenčana. On ga je položio u dvor sagraden posred mora, u mjesto daleko i nepristupno svima brodovima vodenjem od čovječjih rukâ, a postavi mu na stražu dva svoja neumrla poslužnika, dva gorostasa nevidljivog svijeta, od kojih svaki držaše ognjeni mač u ruci. Isukalo se vijekova a da nijedna luka sila nije mogla ni pokušati da prisvoji ovo glasovito blago. Naša lijepa knežiњa bijaše lakoumno namislila i bješe se nasumce zaklela da će ga posvojiti ili da će umrijet djevojka; od toga zanosa brzo ona osjeti pogubnu štetu. Njezin je otac prekaraše što je tako proti sebi samoj izrekla hotimičnu osudu na vječnu nemužatost i lišila njevo prijestole potomaka, pokle nijedan luki knez ne bi mogao postići ono što je ona mahnito željela. Nakon malo vremena iza toga umro je od tuge.

Nababa bješe se, naravno, pokajala svoje zakletve i grizla se u duši što je svoga oca rastužila do smrti. Ali to se nije ni brojilo prama strašnom kidašu srca, što je ona kušala, pošto je *Kadou* stupio na otok.

Od prvoga dana ona osjećaše da je nješto vuče k mladiću neznanimjem čuvstvom, kojega slast ona kušaše za koje vrijeme. Ali kad postigne stalno uvjereće da je to do ljubavi; kad ona poče da pogada u svoga ljubavnika strast, koja je nabrecale i koja je sasvijem naličila njezinoj, ona se uprepasti i iskaše zaman načina da se izvuče iz zamršaja. Ona hoćaše borit se proti toj ljubavi u zametu, sakrit je svomu ljubavniku, pretvarat se ravnodušna i hladna; ali sve bi utaman! Tiskaše je neprelo-mna sila; neka slatka zlovođa nečutljivo svu je posvoji. Napokon trebalo je da popusti velikoj ljubavnoj moći.

U to, ako se ona kad i kad utopi u miliće nalazeći se sa svojim ljubavnikom, njezina čestitost trajaše kratko vrijeme, i spomen njezine zakletve nametaše joj vazda pameti strašnu stvarnost. Tad se njezino jadno srce stiskaše, suze bi joj zamutiile oči, i trebaše se ukloniti da sakrije od *Kadou-a* svoju smutnju i žalost. Što da učini? Rastavit se od gospodara svoga srca

udađujuć se pod kakvijem god izgovorom, to bješe jače od nezine snage; umrla bi od očajnosti ona, pa i on; kazat nemu sve što je tiska na bijeg, na odlazak s otoka bez odmaka i bez povratka; ili kušat postignuo dijadema, i glavom u vreći srnut u očitu smrt. Ne! Naj bole bijaše ne kazat ništa, pustit vremenu da radi, ne činit ništa, neka Bog vlada; i ako je zamršaj nedriješiv a položaj neizečiv, te jednom kad baš treba da se rastanu, u očajanju, zašto hitati, zašto uskoravati nesreću?

Kadou, i on u mûku hraňaše svoj ljubavni nagon, i svojoj ljubažnici ne otkrivaše svoje srce. Ljubiti i osjećati da si ljubljen nije li to dovoљno za čestitost? A inače, kako je on mogao očitovat joj se, proziti kneginju, kad ona još tajaše od nega svoje ime, rod i živovaće? On osjećaše da ga tura i štiti vrhunaravna i dobrotvorna ruka, ne briňaše se više o povratku u dvije kraljevine, u kojima on bješe naslednik, i o kojima on znadijaše da se kidaju s opakosti, neharnosti i slavohlepja ljudi. Nemu je samo bilo stalo da obazna, živi li još negov stric, i je li *Somlo*, pod lažnjem imenom *Kadou-a*, poginuo po proročanstvu negove lijepo vile, da tako sa sebe skine svoju zakletvu, da može očitovati svoje ime a da ne prevjeri, pa da može prozit čista čela *nababu* i živjeti s nôm čestit. U tu svrhu on bješe pitao i lako postigao od kneginje da može odaslati ulaka da ispita opći položaj u *Ramanu*, i on mirno čekaše otuda vijesti.

Čekaće bi dugo, ali uspjeh potpun. *Kadou* obazna da mu je stric umro a i nametnik na prijestole; obazna još za građanski rat među dvjema strankama, i napokon doču neočekivano podlagaće *Amasa* namjesniku, koji već sad kraluje na ime zakonitoga naslednika čekajuć da otkuda bane.

(nastaviće se)

Nedjib Bey

Turski generalni konsul u Dalmaciji.

Usklik Dubrovački.

Kad zvoni *zdrava Marija*, rano jutrom i docna večerom, narod kaže u Dubrovačkom:

Bog istina!

To je naj kraći i naj mudriji pozdrav, te sam do sada upamlio.

Živko.

Књижевни прикази.

Српска војска и војевање

за вријеме устанка од 1804—1815 год.

Приступна бесједа

Академика Јов. Мишковића ќенерала.

(Прештампано из „Ратника“ у Београду.)

Ова је расправа читана па свечаном скупу српске краљевске Академије Наука, 11. декембра 1894, који је својом назочношћу почастио и краљ Александар I. У књизи је 48 стр. вел. VIII. Цијена (?)

Добар је биљег да војводе пишу, јер показују понос једнога народа, а то нам јамче садашња и прошла времена.

Дао нам је најбољи примјер Јулије Цезар, те се може слободно казати да историја „De bello Gallico“ написана је на добошу испред ратничкога чадора.

Србијанци су мален пук, али су почетком прошлога вијека показали велике жилавости и народне енергије, а то нам јамче имена великијех војводâ и јунакâ.

Добро је славни Раде напомену оно осам близанаца:

„Наполеон, Карло, Блихер, Кнез Велингтон и Суваров,

Карађорђе, бич тирјана, и Шварценберг и Кутузов“.

Лако је било великијем народима да се вину до славе,

„Ал' хероју тополскоме, Карађорђу бесмртноме,

Све препоне на пут бјеху, к циљу досије великоме“.

То доба најбоље ќенерал Мишковић означује народном пословицом:

»У добру је лако добар бити,

»На муци се познају јунаци.

Сваки би патриота у Србији имао добро промозгати говор г. Мишковића, те би онда нестало кине и препирке, те слаби и јаке народе, а камо ли не ће народ, који се јучер, може се казати, ослободио и показао дичнијех и свијетлијех примјера јунаштва и самопрегоријевања у оријашкој и неједнајкој борби. Ту је било заиста јунакâ, да се с њима могу Ср-

бијанци дичити и поносити пред цијелијем свијетом. Они се могу слободно мјерити и са класичнијем и са модернијем јунацима свију народа.

Зар је Леонида бољи од Вељка, или Кокле од Зеке и Рајића? По храбости међу прве долазе: Хајдук Вељко, Курсула, Јанко Катић, Васа Чарапић, Вуле Коларац, Стојан Чупић и још други

У најепособније спадају: Јаков Непадовић, Милан Обре новић, Миленко Стојковић, Петар Добрњац и још неки. Али један од првијех трудбеника како на устанку и земаљском уређењу, тако и на бојном и на дипломатском пољу, јесте прота Матија Ненадовић.

Савременик свију овијех личности Петар Јокић овако вели: »Вељко, Миленко, Милан Обреновић, Васа Чарапић и Јанко Катић заслужили су да их сваки Србин слави.

Али членка свију овијех пашијех јунака и војсковођа били су и остају *Карађорђе Петровић* и *Милош Обреновић*, први као одличан војсковођа, а други још и као талентирани државник и *творац данашње српске државе*. Својим значајнијем радом и утицајем па српски народ, они засјењују остале значените личности из ове историјске периоде: они су звијезде прве величине на српском историјском небу, па с тога и заслужују, да се о њима *нарочита* расправа напише.

За то нека је вјечита слава и хвала нашим неумрлијем претцима на њиховом драгоценом труду и јуначком појртвовању.«.

Госп. Мишковић хоће да се напише *нарочита* расправа, а ми хоћемо да се њихово име постави у срце Српчади, а да буду сложно корацали за стопама ослободитеља Србије, јер су они све мучно започели, а млађим је довршити то све сложно као један Србин.

Омладини је као аманет утувити за боља времена ове златне стихове неумрлога Рада:

»Из громена великога лаву изаћ трудно иије,
У великим народима Генију се гнјездо вије;
Овдје му је по готову материјал к славном дјелу
И тријумафа дични в'јенац да му краси главу смјелу.«

Исиод Срђа, на Ловријенчево 1902

Живко.

*

„Am Hofe von Ragusa.“ Roman von Mite Kremnitz. Schlesische Verlags-Anstalt von S. Schottlaender. Breslau 1902.

U 17. broju „Srda“ prenijelo je uredništvo bilošku br. 224. „Beogradskih Novina“, u kojoj je govora o romanu iz „dubrovačkog života“ od nekog Mile Kremenića, pa pozivle naše bibliofile, da potaće o toj publikaciji izvijeste. Odazivljući se pozivu, primjećujem, da je taj roman pod gornjem naslovom nemački izšao i da nije od „nekoga“ Mile Kremenića već od „neke“ Mite Kremnitz, spisatelice, koja po recenziji „N. Sl. Presse“ od 31. augusta 1902 uživa dobar glas u nemačkoj čitalačkoj publici. Mite Kremnitz je prisna prijateljica rumuńska kraljice, koja, kako je poznato, piše pod pseudonimom „Carmen Silva“. Kremnitz je dakle u stańu poznavati dobro dvorski život, a kako nezini romani iz rumuńskiego života „Radu“ i „Kráz Dimitrije“ dokazuju, zna ga valjano i opisivati. No ako Mite Kremnitz poznaje u opšte dvorski život, ne poznaje starog dubrovačkog dvorskog života, jer nén roman prenosi samo varijacije radi neke dogadaje psihološke i društvene naravi (a nikako istorijske) u Dubrovnik. Takovi dogadjaji mogu se desiti na svakom dvoru. Dubrovnik je spisateljica uzela valja samo s toga, što je Dubrovnik sada *en vogue*, isto tako kao što je Felix Dörmann uzeo trogirska Kaštela kao mjesto, gdje se dešava jedan negov pustolovački dogodaj. Dörmann-ova drama je izašla pod naslovom „Der Herr von Abadessa“ i bila je prikazana 15. februara 1902 u berlinskom velikom pozorištu. (Vidi recenziju u „Dalmatien“ Br. 1-3, 1902). U opšte su nemački spisatelji počeli praviti neku reklamu našem Primorju tijem, što dogadaje prenose u nas. Nemački čitalac uživa, naravno, u opisivanju novog „milieu-a“, osobito ako ga je na „Wurmbrandu“ i u „Imperialu“ proučio, i, naravno, ne može pojmiti komični utisak, koji mi dobijemo, kad čitamo n. pr. o Grofici Wellenberg u romanu Mite Kremnitzeve, i ako u ostalom i mi, kao i Nijemci, literarnu stranu ovoga romana kao i Dörmann-ove drame moramo pohvaliti. Kako su ovi prenosi dogadajâ, naravno samo psihološke naravi, omileli nemačkoj publici, to možemo očekivati, da će nemački spisatelji još i dalje oticí, pa i istorijske dogodaje našega Primorja početi

da opisuju. Koliko će tu biti netačnosti, nije moje da predviđam. U toliko će se naj neobičniji pojmovi o našoj zemlji širiti po svijetu, a mi kao i do sada tako i od sada niti ćemo uprijeti, da podesnjijem organom na njemačkom jeziku svijetu prikazujemo našu domovinu (u najširem smislu), niti ćemo pomagati zborom i tvorom takove pokušaje, da se nastavi misao besmrtnog Vuka, komu Nijemci imaju da zahvale Talvi-jine, Kapper-ove i dr. radove, danas na žalost u Nijemaca zaboravljene. Ako se za nas prilično tačno zna u malom krugu učeňakâ, ne zna se u massama Evrope. Neupućeni se smiju našem kulturnom radu ili erpu svoje znaće iz nekih njemačkih listova, koji na našem jugu izlaze, i od kojih će nam, kako čujem, jedan osvanuti i u Dubrovniku (zna se kakvijem duhom), ali se od stanovitijeh organa treće žurnalističke klase nimalo ne razlikuju. Bogme trebalo bi i nama malko rehabilitacije pred svijetom i čestite odbrane na žalost od gadnjih napadaja.

M. Sardelić.

Новија Дубровачка епиграфија.

Блаженој сјени
Светога Патријарха Карловачкога
Јосипа баруна **Рајачића**,
којега народни Сабор одабра
год. MDCCXLVIII
Патријархом Австројскијех Србаља
Да за њихово земаљско добростање
Као и за Духовно Спасење побрине се,
који тако важну задаћу
У оно усколебано доба
Покуша извршити
Сједињујући
Државства царског поданика
И поузданника народнога,
Престављеноме
На П. дећембра год. MDCCCLXII
Српско Дубровачко православно општество
П.
др. И. А. Казначић,
(послао нам г. Ант. Казначић син пишев)

Bileške.

Zdravica Konavoska

(pobježio u najnovije vrijeme M.....)

E, moja braćo, ja čuh od mudrijeh glava, gdje se Bog moli, da se ondje i nahodi. Pak ovi naš ban domaćin Boga možaše od one godine, da mu ovo njegovo krsno ime i veseli dan dode. Pak on molio i domolio se Bogu i ovi njegov dan dode, pak on oyaku sofru napravlaše i za nju nas braću postavljaše, da mu blago blagujemo i vino pijemo. Pak mi blago blagovasmo sjedeći, a Bogu se možasmo klečeći, a spomenućemo Boga i veliku slavu stojeći. (*Dignu se svijet*).

E, pomozi, Bože, a veseli, Bože, i ovi dom; da pomože Bog dom, domaćina i njegove kumove i prijatele, koji su mu ovdje i drugovdje na sve bande i četiri strane. Pak da bi se ovomu poštenuome banu domaćinu kupili brani izabrani, na punu sofru, na dobru vođu, na pošten glas, do sad dobro, a unaprijed bole sve od ove godine do godine, a od godine dok bude vođa gospodina Boga, a požuda srca našega. Pak da bi ovi naš domaćin hodio u prijatelja, a prijatelji u njega, sve od ove godine do godine, a od godine sve dok bude vođa gospodina Boga, a požuda srca našega. — A dani¹), višni gospodare Bože, da bi ovomu našemu banu domaćinu sve hodilo s krstom naoposлом(?) kako ide sunce i mjesec; sunce mu na istok a gospodin mu Bog na pomoć; da mu nebo rosi, a zemlja plodi, a svaka muka lijepi rod rodi, su čim bi se junak u mladosti dičio, a u starosti i dičio i hranio, a vazda gospodina Boga slavio i hvalio, kako ono i hoće, ako Bog dâ. (*Amen da Bog dâ*)²).

Dani, višni gospodare Bože, ovomu našemu banu domaćinu ajer i berićet u tvrdvu volu a u brzu koňu, u punoj česici, a veseloj sreći, da mu česa raste, a sreća i raste i napreduje. Pak da bi Bog dao ovomu našemu banu domaćinu za volom dobrog orača, što bi jutrom ranio a večerom mrknuo, i na vratu sjeme iznosio, a pred sobom bijele volove izgonio, pak se Bogu molio i junak na duboke dolove dohodio, pak kud god

¹ Imperativ — daj. ² Iza svakoga kojencu tako odgovaraaju.

junak svojom rukom mahao, od onuda mu jaki Bog pomagao i naklaňao. Pak junak rijetko sio, a često mu nicalo; u dnu mu se busilo, u srijedi trstilo, a u vrhu klasilo; svaki klas kô u mene pas. Svaki mu se klas okretao k zemlji kako andeli gospodinu Bogu, a mi danas tebi, bane domaćine. — Pak dani, višni gospodare Bože, ovomu našemu banu domaćinu na końu dobrogaha jahača, što bi koňa jahô, a sablu pasô, pak putem hodio, a Bogu se molio i zdravo među ovaku braću dohodio. Braća ga hotjela, mjesto mu činila, čast mu nosila, imô ko a imô kome, sve za čast i poštenu ljubav, kao što i hoće ako Bog dâ. — A dani, višni gospodare Bože, ovomu našemu banu domaćinu, da bi ovaj naš ban domaćin pio sve dokle bi sam hotio, pak kad bi iskraj ovake braće odlazio poštena glasa i svijetla obraza, zdravo svome domu dolazio i pred dvorom nadadio svake vojske: volne i nevojlne; pak volne u dvor uvdio, za ovaku sofru posadivô, da mu blago blaguju, a vino piju, a Bogu se mole i o svakome junačkome dobru zbore i govore. A junak nevoљnjem na vrata iznosio rukâ punijeh i do vrata mu zlovoљno dolazili, a od vrata veselo odlazili, putem hodeći, Bogu se moleći, ovako zboreći: „Dobra domaćina, dobre domaćice, dobro ti nam udijeli, udijelio i nima Bog sa sve bande i četiri strane, kako ono i hoće ako Bog dâ.“ — A dani, višni gospodare Bože, ovomu našemu banu domaćinu na uranku i zaranku, na svijetlu danu i mrkloj noći, u gustoj gori i mutnoj vodi, na tjesnu klancu i mahnitu vranecu; gdje god bi mu bilo strašno strašnovito, sve mu bilo lako lakovito, kako ono i hoće, ako Bog dâ. — A dani, višni gospodare Bože, ovomu našemu banu domaćinu što mu je naj lepše ovoga bijelogoga svijeta: pamet bistru, a dušu čistu; su čim bi se pameti vladô, a s ludima razgovarô, a s božjom volom ugadô, a što god bi činio, sve se Boga bojao i duše ne ogriješio. — Dani, višni Bože, ovomu našemu banu domaćinu tri-četiri dobra: prvo dobro kruha, vina; drugo dobro goja, mira; treće dobro srebra zlata, a od tebe Bože data i poslata, kako ono i hoće ako Bog dâ. — A dani, višni gospodare Bože, da bi se ovoga našega banâ domaćina svako dobro držalo, kako no se drži brštan drva i kamena, pijesak mora debelogog, a zvijezde neba visokoga i andeli Boga pravednoga, a mi tebe, pošteni bane

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
C
K
A
B
I
V
L
I
O
T
E
K
A

domaćine, kako ono i hoćemo, ako Bog dâ. Pak ovo domaći-novo krsno ime Nikolj-dan, u dobru ga junak provadô, u bole mu ga proskakô sve od ove godine do godine, a od godine dok bude voja gospodara Boga, a požuda srca našega. Pak ove današnje svete mise, što su se pojale po puku i narodu kršćanskome, da se budu pojati živijem za zdravle, a mrtvijem za lijepo spaseće. Ko je na nima bio i ko nije bio, dani, Bože, níma sveti i slavni dio, kako i hoćeš ako Bog dâ!

E moja braćo, što éu ja vele govoriti, da ja ne bih ovaku milu i dragu braću zagovorio, kako može biti da sam i dosle, nego éu ja zamoliti od mladega pa do starijega; starijega kako baba mogu, a mladega kako braću moju, koja*) bude zla ili pogana, neka ostane pod nogama kako koňu čavli i potkovi, a koja bude dobra, neka odleti po svijetu kako pčela po medenom cvijetu. Nego éemo ovu naj prvu i naj bolu u ime Bo-ga i velike slave Božije, da pomože Bog i velika slava božja mrnara na moru a ratara na polu, sužna u sužnici a starca u starosti, a nejaka u nejakosti i svakoga brata kršćanina, koji se krstom krsti, pomozi ga Bože i velika slavo Božja, kako no i hoće ako Bog dâ!

Pak éemo ovu drugu, a za ljubav dugu, u ime Isusovo i za zdravje domaćinovo i pod níme zdravoga sjemena, a nad níme tvrdoga šlemena, da bi se ovdje našo gospas čovjek i gospoda žena, koji bi svaka brana dobra radili: krstili, vjenčavali i udavalci i vinograde sadili a štogod činili, Boga se bojali, a svoje duše ne ogriješili, kako ono i ne ée ako Bog dâ! Pak éemo ovu treću u ime trojstva i jedinstva nerazdijelenoga koje razdijeli nebo i zemlju a sjedini nas braću kršćane; ko se krstom krsti, a u crkvu ide i Bogu se moli, pomozi ga Bože i sveto trojstvo božje kako ono i hoće ako Bog dâ! — Pak éemo ovu četvrtu primaknuti, kako primiču leti zelene gore, a zimi studene vode, u ime tužnijeh i nevoljnijeh; ko je u tuzi i nevolji, da bi se junak tuge izbavio, a svakoga se dobra do-bavio: koňa najahô, a sable napasô, a svake se sreće nagledô i nauživô, kako ono i hoće ako Bog dâ! — Pak éemo ovu petu u ime sofre i obraza: sofa nam sjajna i svjetla a obrazi

*) Razumije se riječ.

zdravo i veselo, što za ñome rujno piju vino, kako ono i hoće ako Bog da! — Zdrav si mi, bane domaćine, i svi tvoji prijatelji!

*

Jedna žalosna uspomena godine 1861.

iz

Spomena mojega života.

(Iz rukopisâ Doktora Ivana Augusta Kaznačića, preminuloga na 19 februara 1883 priopćio Ant. Kaznačić, sin piščev).

Ako laž i omrkne, ali ne osvane.

Naška poslovica.

U jeseni god. 1836.te u mojoju 19.me letu, putujući u Beč, da učim lekarstvo na onome svetučilištu, prošao sam preko Zagreba.

Ondje sam se slučajno spoznao s nekijem hrvatskijem kњiževnicima, koji, čuvši da sam iz Dubrovnika, osobitom ljubeznosti primiše me u svoje društvo, dugačko pripovijedajući mi o težni, koja se baš u to doba probudila u Hrvatskoj, za preporode i rasprostrañe narodnoga duha izmedu svih grana jugoslavenskoga naroda. Na čelu pokreta bio je D.ºr Ludevit Gaj, koji je god. 35te počeo izdavati kao naj prvi organ hrvatske časopisne kњiževnosti „Narodne hrvatske Novine“ i priloženi im list „Danicu ilirsku“.

Odgojen u dubrovačkome gimnaziju OO. Pijaristâ i u zadarškome Liceumu, istinabog duhom italijanskijem, ali načelom napredka narodne kњiževnosti, odma sam pristao dušom i srcem ñihovome poduzeću i netom sam došao u Beč potražih sva sredstva da budem uvježbati se u spoznaju mojega materinskoga jezika i ñegovoga kњiževstva, o kojijem u talijanskijem učionicama u Dalmaciji, nije nikad ni govora bilo. Spoznao sam u Beču grofa Lukšu Gozze-Ovčarevića, mnogoučena čovjeka, vatreñoga dubrovčanina, i mnogo zasluznoga domoroča doktora Ludevita Gaja, Ivana Kukulevića Sakcinskoga, onada poručnika u mađarskoj straži, Dum Mata Tupalovića, kñaza Lubomirskoga i još mnogo odličnijeh slavjana, svih zauzetijeh narodnijem duhom i zabavlenijeh na polu naškog kњiževstva i moralnog izobraženja. Narodna ljubav rasprostrañena oso-

bito bješe između oficira hrvatâ ondašne bečke posade i između hrvatâ koji su se nalazili na sveučilištu. Živio sam naj veće s nima i koliko su mi moje sile dopuštavale, tražio sam marljivo da i s moje strane potpomognem jugoslavenski kniževni pokret.

Kad god. 1839te prošao sam iz Beča u Padova, da ondje dovršim lekarske nauke, tu sam se usprijateljio s grofom Orsatom Pocom (Medom Pucićem). Lubav svojega naroda i njegove kniževnosti već je bila u nemu vatreno razbudena. Da i mi s naše strane podupremo rasprostraće jugoslavenskog pokreta, nau-mismo tiskati nekoliko članaka pod naslovom — „Studii sugli slavi“ — načelom da Talijanci i oni našinci, koji bjehu posve odgojeni talijanskijem jezikom i duhom, spoznadi i zalube našu kniževnost i jezik. Ti su članci izašli na svjetlost god. 1842-43 i 44 u italijanskom časopisu „La Favilla“ koji su uredivali Francesco Dall’Ongaro i Pacifico Valussi.

Vrativši se ja u Dubrovnik svrhom god. 42^{se}, gdje sam se zadržao do svrhe 44te, slijedio sam se baviti kniževstvom našega predmeta, pišući neke životopise za — „Galleria degl’ Illustri“ i mnogo članakâ u raznijem časopisima.

God. 45te primio sam se uredivaњa „Zore dalmatinske“ koja je izlazila u Zadru kod braće Batara. Tu sam spoznao pjesnika Petra Preradovića, koji u Zori počeo je izdavati svoje pjesničke proizvode, kojim dobi slavno ime među jugoslavenskijem spisačima.

Slijedeće godine ostavio sam se uredništva Zore i otiašao u Padovu da položim ispite i postanem doktorom lekarstva, sredstvom kojega ufao sam steći stalni društveni položaj, koji kniženstvom nijesam mogao dobiti u kukavnijem okolnostima Dalmacije.

Nezaboravljiva godina 1848., našla me je već nastaćena lekarom u Dubrovniku. Dogadaji one godine opeta me izvedoše na kniževno pole i Augusta počeh uredivati jedan časopis pod naslovom *L’Avvenire*, koji, za sve da pisan talijanskijem jezikom branio je slavjanske interese i svjetovao je ustavnu federaciju austrijskoga carstva.

Kad slijedeće godine predobi Bachova centralizacija, časopis dubrovački presta na svjetlost izlaziti i ja se posve odale-

čih od svakoga sudjelovaњa političkoga, baveći se lekarskom praksom. Samo katkad kníževne zabave služiše mi odmorom, i sveder sam tražio da to bude na korist kníževnog napretka mojega naroda. God. 46te bio sam preveo malu ilirsku slovnicu Babukića; 51^{ve} izdao sam na svjetlost knížicu „O narodnjem pjesmama“ — 56te „Studii critici“ prikupljeni iz podliska zadarскога *Osservatore dalmato*; 60.te pečatala se „Biblioteca di Fra Innocenzo Čulić nella libreria dei PP. Francescani di Ragusa“. Izvan toga upisao sam mnogo članaka u različitijem časopisima i letopisima.

Na 13 dećembra 1860 dođe u Dubrevnik namjesnik dalmatinski Mamula s nenenadanjem nalogom da govori da je došao da izabere nekoliko povjerenika koji bi išli u Zagreb i porazumjeli se s ondašnjem banskijem vijećem o uvjetima, po kojijem mogla bi se faktično sjediniti Dalmacija s Hrvatskom i Slavonijom u jednu državu. Namjesnik zazove me kod sebe, da mi navijesti da bi želio da budem članom toga poslaništva. Poznajući vrlo dobro duh, koji je vladao među Dalmatinima, osobito paka među onom strankom, koja se je smatrala kao izobraženija i koja je stala na čelu svakoga javnoga pokreta, a s druge strane poznavajući austrijsku politiku, odma razumjeh na što će se izaći tijem ugovorima, ter zahvalih Namjesniku i odrekoh se toga naloga, spovjedajući se nepodoban poslu, koji mi mišlahu naprtiti.

Ali neki u Dubrovniku bili su se vatreno zanijeli za to sjedišće — *Čudnovato da među njima mnogo ih je bilo koji do toga doba ne samo da nijesu nimalo ljubili svoj narod, niti za njega marili, nego su ga prezirali i javno se protivili svemu u čemu su mislili uvidjeti upliv slavjanske ideje.* Ovijem (ne znam ni sad uprav zašto) bio sam kao trun u oku, paka odlučiše klevetama ocrniti me pred narodom.

U broju 33^{mu} „Pozora“ 9. veljače 1861 izade jedan njihov dopis iz Dalmacije potpisani slovima K. B. P. u kojem o meni ovako govorahu:

„..... No Judâ ima svuda; ima ih i u Dubrovniku. „Jer osim ovog muža (t. j. ondašnjeg okružnog kapetana dubrovačkoga), osim A***** i R***** treba mi žalibože da zabilježim i jednog povećeg muža. Gospodin Ivan Kaznačić do-

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
C
K
A
B
I
V
L
I
O
T
E
K
A „ktor u lečništvu koji radi svojih zasluga u našoj slovesnosti i radi bistrine svoje pameti, mogao se je da uzdigne uzpare, dice najvećijem našincem (ako je istina što od tuda kažu poštenci ljudi) za nas je propao, propao bez izkupe. Jer govore ne samo što korača s našimi protivnici, nego što je još sramotnije, služi im u nekih tajnih i bezimenih poslovih, budući ne samo pismeno no i otvornije upravlja ih brzovjom, kako bi bole proizveli stvari i prevarili onaj dubrovački od vekovnih glasoviti slavenski narod. Da Bog dao da sve budu laži!“ —

Netom pročitah taj gadni dopis, radi neharnosti i klevete teško me je sreće zabojele, pak onda zabilježih u mojem dnevniku slijedeću opasku:

„Evo kakvijem podlijem klevetama javni organ sadašnjega hrvatskoga pokreta nagraduje moje, neka i malene zasluge u slavenskom kraljevstvu. Jaoh se jugoslavenima da ih samo ovaka izgomet ludstva prekazuje pred izobraženijem svijetom! Zahvale Bogu za ovake podle klevetnike ja sam za vjekuvječanstvo propao!“

Ova opaska, koju nije niko imao pročitati, bila je jedini izraz ondašne moje ogorčenosti.

Medo Pucić sustupice podigao je glas, jednjem brzovjom uredništvu Pozora, da me brani.

Što ponosito mogu reći, jest da to postupaće nekih kolvoda jedne stranke, koja se je nedostojno i bezočno nazvala narodnom, nije u meni ni za jedan čas rashladilo živu ljubav prema mojemu narodu, ni odalečilo me od mojega davnoga načela, da koristim, koliko mi je mogućno bilo, negovu napretku.

Pak god: 1862^{ge} izdao sam u Zadru kod Batarâ kraljevcu „Bosnia-Erzegovina e Croazia turca“, 64te nekoliko članaka slavjanskoga predmeta u Tršćanskome časopisu „Il Tempo“ i u zadarskome „Il Nazionale“, 63^e prevod devetnice začeća Bl. Djevice, 67me neke pjesme u „Dubrovniku, zabavniku narodne štionic“ i prevod devetnice sv. Frančeska Aksiskoga, osvem nekoliko drugih proizvoda pjesničkih i prostopisnijeh, sveder u narodnome duhu, tamo i amo pečatanijeh. A onu istu stranku koja je tražila da moje ime pogrdi, branih svijem silama, kad su nepravedno na mnu napadali. Ne hotjeh ni-

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБИЛОТЕКА
kada da obaznam ime onoga dopisnika Pozorova, kojega su poslije hotjeli izdati, kako mislim, negovi isti drugovi.

Niti sada ovo pripovijedam da sama sebe slavim i uzvišavam, nego samo na uspomenu jedne gorke žalosti, koju sam pretrpio u mojoju životu.

Мудре изреке.

1. Било је учињено много законâ против злочинству, али бјеху запуштани установе на ухар крености. Castira.

2. Пиши како говориш; тако ћеш лијепо писат.¹⁾ Lessing.

3. Сретан умјетник, који има изображења. Али под ујевтом, да, кад стане творит, он заборави своје изображење. Grillparzer.

4. Рекло би се да природа и умјетност бјеже једна од друге, али ипак су се нашле прије него се мисли. Goethe

5. Живи са својим вијеком, ал' му не буди судањ. Чини за своје сувременике оно што им је потребито, а не оно што они хвале. Schiller.

6. Започиње прави преврат у педагошким методима: сметнуће се одвећ сухопарна правила, почеће се, од првијех годинâ, васпитањем воље. Требаће предузети изображење родитељâ, еда они буду схватат своје одговорности на шири начин; јер оно што су дужни да чине, није да одгајају своју дјецу баш онако како су они били одгојени у вријеме, које већ није, него с обзиром на појмове и на тежње, које ће неопходно бити оне слиједећег нараштаја, и преправљајући са разборитијем изображењем будућност тога нараштаја. По томе онај породични старјешина одселе би се криво владао, који се не би подвргнуо, за изображење своје кћери, истијем жртвама, као за оно свог сина, под изговором да је мушкијем само потребито се протурит. Радња оплеменује жену исто као и човјека, и ради несташице неодвисности, коју она прибавља, млада је дјевојка извргнута већијем погиблима него њезин брат. Bentzon.

¹⁾ То је и Вуково начело.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

7. Са свијем да је један пут за вазда била призната Фребелова изрека: „Живимо за нашу дјецу“, ипак нај првећенији родитељи изврђу њезин прави смисао. Претјеравши изванску помоћ, коју без престанка њима пружају, они ометају опће развиће њихове нарави. Нај мање је дијете дужно опират се и надвлађиват своје потешкоће, подносит посљедице својих погрешака; чинећи му пут одвећ лак, буди за учење, буди за свагдашњи живот, слабе се у њему драгоценна својства крепчине и постојаности. Дијете, опкољено зраком непрестаног скрбљења, мора да постане себично. Никад он то није био више него данас, усркос да је алтрујизам сводни ћључ данданашњег васпитања. Чија ли је то кривица? Родитеља који се њим првећ или рђаво баве.

Bentzon.

8. Једна је тајност одгоја: Знат паметно дангубити.

Spencer.

X.

Новија Дубровачка ециграфија.

Дрвени криж
на твоме гробу
временом изагње.

Људска неправда
прогони сиромаха и по смрти
у кратко уништавајући
Споменике његовог бивања.
Но у срцу
недозрелијех твојих сиротâ
земаљске невоље
пробудиће успомену и пожкуду
љубежљивога оца
и урезаће неизбрисивијем словима
поштено име

Петра Габриловића¹⁾

преминулога
на XIX. Фебруара MDCCCLXVI.

Др. И. А. Казначић.

(послао нам г. Ант. Казначић син пишчев)

¹⁾ Петар Габриловић или по Дубровачку Перо Габријеловић био је чиновник у градској баници *Domus Christi*, којом је тад управљао др. Казначић.

Kulturne vijesti.

U Zadru umro je u 81. godina života Ivan Nikolić, sudska tajnik u mirovini. Pokojnik iz mladosti bavio se je knjigom italijanskim, te poznavajući srpski jezik preveo je na italijanski mnoge srpske narodne pjesme, koje su g. 1894. izašle u posebnoj knizi pod natpisom: *Canti popolari Serbi*. Osim prijevoda srpskih narodnih pjesama, pokojnik je preveo na italijanski i *Balkansku Caricu* knjaza Nikole i *Gorski Vrijenac* Negošev. Pri štampaњu i korekturi poslednjega djela zatekla ga je smrt.

Vrlomu i zaslужномu prijatelju srpske književnosti neka je laka zemla i vječna mu bila uspomena u srpskom narodu.

Narodna zagonetka.

B'jela niva, crno sjeme;
Mudra glava koja sije;
Ni štuklo,
Ni puklo,
U Carigrad se čulo.

Odgometka potoće šarade:

Kluč-anica.

Errata-Corrigē.

U dnu prvoga obrazca današnjega broja ima *Marinko*, a to čitaj *Marinković*.

Na kraju treće četvrti molimo gg.
predbrojnike koji nam još ne poslaše
pretplatu, da nam je čim prije pošalju.
Cijena je naznačena na čelu lista.

Administracija „Srđeva“

СРД
SRD

List za književnost i nauku

Antun Fabris

vlasnik, izdavatelj i odgovorni urednik

prof. Luko Zore
glavni saradnik

Sadržaj:

I. — Zaplijeneno —	IX. Епиграм, Чудо над чудесима
II. Audijencija, saćarija budna	XX. в. (Живко).
писца, (Живко).	X. Виљешке: 1. Дубровчанин Тројан Гундулић, проsvjetитељ
III. Epigram (Живко).	српски (Л. Зоре); 2. Виљешка о
IV. Једна руковет из Вукове преписке (Ш.) приопћује и објашњује В. Богишић.	21. стиху и „Горском Вијенцу“ (Z.); 3. Још двије ријечи о 21. стиху „Горског Вијенца“ (Мали).
V. Мудре изреке (x).	XI. Књижевни прикази: Zur Einführung in die Serbische Folklore, von Tihomir R. Đorđević (Живко).
VI. Čud, od тамо до амо (x).	XII. ? (Живко).
VII. Новија Дубровачка Епиграфија Др. И. А. Казиначић.	XIII. Шарада.
VIII. Emil Zola (napisao Dr. Torkvato).	

Srd izlazi dva puta mjesečno, polovinom i svrhom mjeseca, u sveskama od 2-3 tabaka.

Cijena je listu; za Dubrovnik i Austro-Ugarsku na godinu Kr. 12;
za inostranstvo franaka 15 u zlatu.

Rukopisi i pisma šalju se uredništvu *Srda*, a pretplata administraciji *Srda*.

DUBROVNIK

Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarića